

Bu sebeple CONSTANT her fırsatta demokraside dahi esas haklarla kuvvetler ayrılığı prensibinin ihlâl edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

CONSTANT bunları şöyle ifade ediyor: «Millet bir suçsuz cezalandırmak hakkına sahip değildir... Ve bu hakkı kimseye devredemez. Millet, fikir ve vicdan hürriyetini, adlî teminatı ihlâl etme hakkına sahip değildir!» (71).

CONSTANT nazarında korunması gereken haklar sadece bunlardan ibaret değildir. Bugünkü modern anayasaların ihtiva ettiği basın, gezme, ticaret, v.s. gibi bütün hakların korunması hususunda aynı titiz alâka ve itina'yı göstermektedir.

CONSTANT bilhassa basın hürriyetinin bütün hürriyetlere tekadüm eden önemini şu cümlelerde belirtmektedir: «İktidar lüzumsuz sözlerle vakit kaybedeceğine kendisi susup fertlere konuşma fırsatını verirse,» bârikayı hakikat müsademeyi efkârdan çıkar».

Ortaya atılan çeşitli fikirlerin tezahür vasıtası ise basındır. Bu bakımdan basın hürriyeti fikir hürriyetinin en kudretli tezahür şeklidir. Öyle bir hürriyet ki ona her devirde başvurulmaktadır. Öyle bir hürriyet ki milletler için olduğu kadar hükûmetler için de elzemdir. Öyle bir hürriyet ki onun ihlâli bir devlet cürmü sayılır (72).

(71) CONSTANT, Oeuvres politiques, Sh. 13

(72) CONSTANT, op. cit. Sh. 153

UMUMİ ÂMME HUKUKUMUZ BAKIMINDAN İKİNCİ MEŞRUTİYET DEVRİNİN TÜRKÇÜLÜK CERREYANI

Mustafa E. ELÖVE

Başlangıç :

I. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SON DURUMU

Osmanlı imparatorluğunu tetkik eden müellifler, bu tetkikleri sırasında umuman kabul edilmiş bir tasnifi gözönünde bulunduruyorlar. Bu tasnife göre Osmanlı İmparatorluğu zaman bakımından üç devre ayrılır :

- I. Yükselme Devri. (1299 - 1579).
- II. Duraklama Devri. (1579 - 1792).
- III. Düşme Devri. (1792 - 1919).

Hususiyle Duraklama devrinin başlangıcından itibaren Devlet, ilk devirlerin şaşasına ve azametine mukabil, çeşitli âmillerin tesiri altında sarsılmıya başlamıştır. Devlet bünyesi öyle bir hastalığa müptelâ olmuştu ki, âdeta içinden kemiriliyordu. İşte bu suretle şarkın (Hasta adam) ı ortaya çıkmıştı. Gerçi muhtelif zamanlarda bir takım tedbirler alındı. Ancak alınan tedbirlerin yarım yamalak olması ve diğer memleketlerden kopye suretiyle alınması bünye farkları dolayısıyla, mevcut zafiyeti arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Hastaya enjekte edilen kan serumu başka bir gurubtan olduğu için, onun ölmesinin önüne geçilemedi. Tanzimat, Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet Osmanlı İmparatorluğuna yeni bir veçhe vermek ve onu keşmekeşlikten kurtarmak maksadıyla yapılmış hareketlerdir.

III. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ KÖTÜ DURUMDAN KURTARMAK MAKSADİLE İLERİ SÜRÜLEN FİKİRLER :

Gerek Birinci ve Gerekse İkinci Meşrutiyet içinde Osmanlı İmparatorluğunun inhitatını frenlemek gayesini taşıyan Doktrinal bazı fikirler, bunları ileri süren zümrelerce kurtarıcı addediliyordu. Buhranlı zamanlarda fertler muayyen fikirler etrafında kümelenirler "....Buhranlı

zamanlar mefkûrelerin hilkat günleridir. Mefkûreler, millî felâketlerin kalbleri birleştirerek umumi bir kalb yaptığı hengâmelerde bu müttehit kalbden doğar, sonra taazuv devresinde tedricen dal budak atarak çiçekler ve yeni müesseseler meydana getirir..." (1).

Ancak Fikirler, müesseseseleşmeye yol açacak fikirler evvelce mevcuttur "...Bu fikir içtimai muhitte yaşayan objektif bir fikirdir" (2). Bunu fertler keşfedecekler ve benimsiyceklerdir. İşte "gayri müteazzi kütle" ile fikirler birleştiği takdirde, muayyen şartların tahakkuku ile, müesseseseleşmeye gidilecektir (3). (Osmanlılık, İslâmîlik, Türkçülük mefkûreleri doğmadan Osmanlı Devleti, İslâm Ümmeti, Türk Milleti mevcuttu) (4).

İşte âmme hukumuz bakımından bu noktai nazardan ehemmiyet kazanmış olan fikirlere Birinci Meşrutiyetimizde ve gerekse İkinci Meşrutiyetimizde tesadüf edilmektedir. Devirlerin sonlarında ortaya atılmış olan fikirler, fikri benimsiyen bir alâkadarlar gurubunu kendi etraflarında toplamaya muvaffak olabilmişlerdir. "...Sait Halim paşaya göre bu alâkadarlar gurubunun milletlerarası bir önemi vardır. Milletlerin tekâmülünde en mühim âmil, mütefekkirler, âlimleri, mütefekkir tabakaları. bir de efkârı umumiyeiy sevk ve idare edenler olduğu için, cemaati hayır ve hakikate götürür bir tarik üzerinde tekâmül ettirmek vazifesi kendilerine terettüp etmek tabiidir." (5).

Bu fikirler nelerdir? Bunları tetkik edebilmek için evvelâ bir tasnif yapmak lüzumu vardır. Bunun için;

I. Birinci Meşrutiyet Devri sonunda ileri sürülen fikirler..

a. Osmanlılık cereyanı.

b. İslâmîcılık cereyanı.

c. Türkçülük cereyanı.

(1) Gökâlp, Ziya : Mefkûre V. Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Türk yurdu Mec. c. 5. s. 1089.

Mukayese ediniz ... "cazip fikir J. T. Delos'a göre renksiz, şekilsiz ve aral halk kütlelerini cezbeder ve tarihin canlı örneklerini verdiği tarzda insanlar medeniyetin meziyetleri etrafında ve bilhassa içtimai buhranlar anında adeta denize düşen yılan sarılr gibi kümelenir." Tunaya, Dr. T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir Unsuru ve bazı hususiyetleri. İ. H. F. Mec. c. 12. s. 546

(2) Akbay, Dr. Muvaffak. Umumi Amme Hukuku Dersleri. c. 1. s. 352. Ankara 1948

(3) Tunaya, T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir, Şahıs, Kuvvet unsurları arasında münasebetler ve işleme ameliyesi. İ. H. F. Mec. c. XII. sayı 4. s. 543.

(4) Gökâlp'ten naklen Tunaya : a. g. m. s. 543.

(5) Tunaya, Dr. T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir Unsuru. İ. H. F. Mec. c. 13. s. 555.

II. İkinci Meşrutiyet Devri sonunda ileri sürülen fikirler :

- a. Garpcılık cereyanı,
 - b. İslâmcılık cereyanı,
 - c. Türkçülük cereyanı.
- diye bir ayırma yapılabilir. (6).

I. BİRİNCİ MEŞRUTİYETTE İLERİ SÜRÜLEN FİKİRLER :

1. OSMANLILIK CEREYANI : Birinci Meşrutiyet içinde tebaa arasında dil, ırk ve din bakımından olan farkların devlet için husule getirdiği fena neticeyi bertaraf kasdı ile, bu mevcut farkların kaldırılarak tebaanın "hepsini aynı hak ve imtiyazlara mazhar kılmak" sayesinde hür ve müttehit bir vatanın kurulabileceği düşünülmüştür. (7). Jöntürklerden bazılarının o sırada Avrupada münkeşif olan milliyetçilik cereyanını nazara almadan bu fikrin idamesi için çalıştıkları görülmektedir. O sıralarda Avrupa'da bulunan Lütfullah ve Sabahattin beylerin müştereken neşrettikleri bir risalede (8) : "...Maksadımız menfaati müttehit olduğu halde meslekten müteferrik olan ve o tefrika yüzünden telâfisi gayrikabil bir felâkete maruz bulunan Türk, Arap, Arnavut, Ermeni, Makedonyalı, Rum, Kürt, Musevi ili vatandaşlarımızın kuvvetini bir noktaya cemeylemek ve bu suretle hem bugünkü seyyiata hitam vermeğe ve hem de yarınki hükümet-i âdilânenin temel taşlarını ârâ-yı umumiye-i Osmaniyenin inzımanı ile vaz'a çalışmaktır. Bu ittihadın teessüs edeceği binay-ı muallâyı medeniyet yirminci asr-ı terakkinin bir tac-ı ibtac-ı zişevketi olacak ve beşeriyet-i müstakbelenin bütün mütefekkir evlâtları bu eser-i sa'yi takdis edeceklerdir." denilmek suretiyle bu görüşü aksettirdikleri tesbit edilmektedir. Bu suretle mevcut olan bozukluğun Osmanlı Devletinin beşeri unsurunda müsavat tesis etmekle tamir edileceği ümit ediliyordu. Fakat sinesinde bu kadar çeşitli bir kütleyi toplayan bir memlekette, takibedilmesi istenilen bu siyasete, muhtelif unsurlar tarafından cephe alınmasını da göz önünde tutmak iktiza ederdi. Nitekim bu cereyan ortaya çıktığı zaman Avrupa'daki milliyetçi cereyan-

(6) Bu tasnifte görüldüğü üzere her iki devir için müşterek olan fikirler İslâmcılık ve Türkçülük cereyanıdır. İleride görüleceği gibi bu fikirler Gökâlpin de nazarı dikkatini celbetmiş ve Doktrininin inşasında her ikisini de birden kullanmıştır.

(7) Okandan, Dr. R. G : Umumî Amme Hukukumuzun Anahatları. İstanbul 1948. s. 233.

(8) Kuran, A. B : İnkılâp Tarihimiz ve Jöntürkler. İstanbul 1945. Umum Osmanlı vatandaşlarımızıza adlı metinden. s. 135.

ların tesiri altında, imparatorluğun hükmü altındaki Balkan memleketlerinde bir kaynaşma ve tefrika arzusu gittikçe gelişmekteydi. Bir risalede şöyle denilmektedir (9) : "...Türkiye'nin teceddüdü bir şartla kabilirdir; o da onu terkip eden anasırdan, bari en medeni olanlara, idare-i muhtariye vermek suretiyle eski Türkiye noktai nazarından teceddüd, tebeddül ederse, tabir-i âhırle gerek tabiat, gerek akıl ve zihin, gerek din... vesaire" "...birbirlerinden tehalüf eden işbu anasırın hakiki tekâmülünü vücude getirmek için heyet-i müttefika usulünün temerküzü lâzımdır. Devletin usul-ü merkeziyeti Türkiye'de sakin anasır-ı muhtelifeyi asırlarla ve suret-i zalimane eden halkın darlanmasından başka olmayan bir hatay-ı âzîmdir. Eğer Jöntürkler usul-ü merkeziyeti mutazammın programlarını müdafaa etmeyi taahhüt ederlerse bunun netayici, vatanlarını tahrip etmekten ibaret olacaktır. Bu pek tabii ve mantıkîdir. Anasır-ı muhtelifeye ile meskûn olan bir devletin ittihad-ı siyasisi, sırf ittihad-ı mânevi sayesinde hasıl olur ki anasırdan biri diğeri üzerinde tahakküm etmek isterse ittihad-ı mâneviyenin husulü lâmekândır." "...Türkiye'nin tahvil-i siyasisi kabil midir? Tâbir-i âharla Türkiye millet-i muhtelifeye mensup tebaasının mütesaviyen hukuk-u siyasisi, müsavi ve içtimai terakkiyatı temin edebilecek bir hükümet-i meşruta haline girebilir mi?.. Pek çok defalar irad edilen bu müthiş suale pek çok cevaplar verilmiştir. Fakat muhik ve mütevazi olmak istersek bu cevaplardan hemen cümlesinin cevabı red olduğunu teslim mecburuz" (10. "...Devlet-i Osmaniyenin bir Avrupa hükümeti hazırası halini iktisab edemeyeceği kanaati o derece umumî, o kadar vâreste-i itiraz olmuş idi ki Devlet-i mezkûrenin taht-ı tâbiyyetinde bulunan herhangi bir millet metbuundan ayrılmağa, temin-i istiklâl kıyam etse bu babda Türkiyeyi iltizam edememek Avrupa için bir mecburiyet-i mâneviye teşkil ediyordu. Bu mülâhazanın doğruluğunu anlamak için Türkiye'nin 19 uncu asır iptidasındaki haritasıyla 20 nci asır iptidasındaki haritasını mukayese etmek kâfidir" (11). Buna benzer mütalâalar pek çoktur.

Hür ve müsavi bir Osmanlı Milletinin teşkili, gaye bakımından iyi bir şeydi. Ancak milletin kuvvetli bir vasfı olan "Birlikte yaşama arzusu" pratikte yurtseverlik olarak tecelli etmektedir. Yurtseverlik ise "o milletin efradının mensup oldukları millete karşı duydukları bir minnet ve sevgi duygusu ile tezahür eder" (12). Müşahede neticesinde şu teşbit edi-

(9) Manastırlı N. Rizbof : Türkiye nasıl teceddüd edebilir? Ahmet Rıza beye açık mektup. Dersaadet 1325.

(10) Rizbof : a. g. e. s. 4.

(11) Rizbof : a. g. e. s. 5.

(12) Akbay, Dr. Muvaffak : a. g. e. s. 226.

lir ki, Osmanlı Milletini teşkil eden muhtelif unsurlar "mensup oldukları millete karşı..." "...minnet ve sevgi..." duymaktan uzak kalmışlardır. Binaenaleyh her fırsatta devletin başına gâileler açan, daimi bir muhalefet cephesi teşkil eden bu guruplarda "Birlikte yaşama arzusu" vardır diyemeyiz. Şahsi kanaatimize göre millet tarifinin en mühim rüknünden mahrum olan bu durum muvacehesinde bir Osmanlı milletinin teşekkülü ettiğine inanmak çok müşküldür. Osmanlı milleti mefhumu nazarı bir mefhumdur. Fakat cereyan nüfuz sahasını Anayasaya kadar genişletmeye muvaffak olmuştur. Kanun-u Esasinin 8 inci maddesi bunun açık bir delilidir (13).

2. İSLÂM CILIK CER EYANI :

Anayasa ilân edildiği vakit, vahdet timsali olacağı ümit edilen Osmanlılığın, aksine bir hizib kaynağı olduğunu görenler, bu defa Osmanlılığın müdafaasını bir kenara bırakarak İslâmcılığı ele aldılar. Yeni Osmanlılar gurubu da bu fikri benimseyip, müslüman dinine lüzumundan fazla ehemmiyet vererek, devletin hiç olmazsa bu cepheden kurtarılması için çalıştı (1). İttihad-ı İslâm ne idi? "Bu eski imparatorlukların inkırazı dolayısıyla, bilhassa Osmanlılığın zaafı yüzünden dağılmış İslâm âlemini küt'alara şâmil yeni ve kuvvetli bir imparatorluk halinde toplamaktı" (15). Kuvvetli bir imparatorluk manzarasını iktisab yolunda muhtelif yollar tavsiye olunmakta idi. Bazıları Hilâfet müessesesinden âzami derece istifade ederek ittihadı vasıl olmayı düşünmüşler ve "bu ünvan sayesinde devlete yeni bir kuvvet teminine" çalışmışlardır. Bu hususta Dr. Abdullah Cevdet bey o zaman oldukça enteresan fikirler ileri sürmüştür: "Türkiye bir hükümdür ki emanet-i mukaddesenin muhafızıdır. Bu cihetle Türkiyenin kuvvetli olması her müslüman için teselli kaynağıdır. Bundan dolayı da Türkiyenin kuvvetli olmasını sağlamağa çalışanlara muavenet her müslüman için farz oluyor" (17). "Müslümanları cehalete, taassuba karşı müdafaa vazifesi Türkiyeye aittir. Bu, Türkiyenin öbür müslim vatandaşlarına hiç bir suretle zarar getirmeyecek, bilâkis çok faide-i siyasiye ve bir çok maddi ve mânevi fayda-

(13) Kanunu esasının 8 inci maddesi : "Devleti Osmaniye tabiiyetinden bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepte olursa olsun Osmanlı tabir olunur."

(14) Okandan : a. g. e. s. 230.

(15) Tunaya : a. g. e. s. 555.

(16) Okandan : a. g. e. s. 231.

(17) Dr. Abdullah Cevdet : Uyanınız, Uyanınız. 2. tabı. Mısır. İttihadı İçtiha d Matbaası. 1908. s. 25.

lar sağlayacaktır" (18). İleri sürülen sisteme göre ırk ve dil farkı gözetilmeksizin bütün kıtalardaki müslümanlar birleşecekler ve bu ittihad-ı islâm içinde çeşitli muhataralara maruz bulunan Türk unsuru mevcudiyetini muhafaza edebilecektir (19). Halbuki müslüman olmayan unsurlar bu sistem muvacehesinde hariç bırakılıyor, bir tevhide ânasır yerine bir tefriki ânasır ikame edilmek suretiyle, ikincilerin memleket için menfi ve zararlı unsurlar olmaları, devlet başına her an gaile çıkarmaları temin edilmiş oluyordu. Kıt'alardaki binlerce müslüman karşısında bu fikrin neden dolayı tahakkuk etmediği câyi sual olabilir. Bu suali kanrşulamak maksadiyle denilmektedir ki: "Din artık bu muazzam müesseseyi kuracak kudrete ve cazibeye" (20) malik değildir.

3. TÜRKÇÜLÜK CEREYANI (21) :

Nihayet Türkçülere göre Türk unsuru Devletin kurucusu olduğu halde, uzun senelerdenberi ihmale uğramış, taassup ve cehaletin baskısı, kötü iktisadî şartların tesiri ve hâdiselerin mânevi ve ruhî sebepleri onu çökertmiştir. İşte bu kütleyi kalkındırmak, "Türklük mefhumunu inkişaf ettirmek" (22) başlıca gaye idi. Müttehit ve mütesanid bir kitlenin bilhassa buhran zamanlarında vücudu şarttır. İşte mevzuubahs cereyan devletteki "adem-i tecanüs" vasfını ortadan kaldırmağı ve "iftirak tehlikelerinden masun sağlam bir mesnet temini" ni hedef güdüyordu. Bu ise "Türk milletini Osmanlı Devletinin beşer unsuru haline getirmekle" mümkündü (23). Fakat diğer cihetten emperyalist bir vasıf kazanmış oluyordu. Zira mevzuubahs cereyan yeryüzünde ne kadar müslüman Türk varsa bunların birleşmesini ve hepsini ihtiva etmek üzere büyük bir Türk Milletinin teşekkülünü de istihdaf etmektedir. Turan, Türklerin muhayyel yurdu olarak düşünölmüş ve ifade edilmişti.

II. İKİNCİ MEŞRUTİYET DEVRİ SONUNDA İLERİ SÜRÜLEN FİKİRLER :

Bu devrin sonunda da Garpcılık, İslâmcılık, Türkçülük cereyanı

(18) Dr. Abdullah Cevdet : a. g. e. s. 26.

(19) Okandan : a. g. e. s. 442 - 446.

(20) Tunaya : a. g. e. s. 555.

(21) Mevzuumuzun esasen Türkçülük cereyanı olması buradaki izahlarımızın çok muhtasar bir şekilde olmasını mecburi kılmaktadır.

(22) Okandan : a. g. e. s. 446 - 450.

(23) Okandan : a. g. e. s. 233.

ileri sürülmüştür. Ancak İslâmcılık ve Türkçülük her iki devrin mümeyyiz cereyanları olduğu için ve bundan evvelki bölümde de izahı yapıldığından burada sadece **Garpçılık Cereyanı** ele alınacaktır.

GARPÇILIK CERİYANI :

Garpçılık cereyanını temsil edenler imparatorluğun inkiraza sürüklenişine karşı bir çare-i halâs olmak üzere, devletin bünyesindeki bozukluğun izalesini Garp usul ve fenninin ithal ve tatbikinde görmüşlerdir. Osmanlı cemiyeti iktisaden düşmüş ve imparatorluğa dahil birçok topraklar da elden çıkmıştır. Elde kalan yerler ise Devletin hakiki bir ihtimamından uzaktır (24). Bu ise daha meşrutiyete mukaddem olan günlerde şiddetli tenkit ve şikâyeti mucip olmuştur. Nitekim Dr. Abdullah Cevdet (25) : “Nerde bizim Giridimiz? Söylesin! Bu (bu padişahım yaşaya) sorun. Bakalım bizden aldığı, hain valileri vasıtasıyla, bizi soyarak aldığı paralarımızı nereye sarfetti. Biz hesap isteriz. Askerlerimiz Yemen’de kırılıyor. Açlıktan, elbisesizlikten kırılıyor. Süveys kanalından geçen askerlerimizin perişan halleri ecanibi ağlatıyor” diyor. Marazın teşhisine karşı gösterilen tedavi yolu ise şöyle tavsiye olunmakta idi: “Avrupalı demek, üstünlük, tevaffuk demektir. Avrupaya nazaran Osmanlı cemiyeti ve devleti fevkalâde geridir. Biz bu medeniyete doğru gitmeliyiz, ona kavuşmalıyız. Nur ondadır ve bizzat kendisidir. Zira başka bir örneğe lüzüm yoktur. Çünkü bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet Avrupa medeniyetidir. Bunu gül ile diken ile isticilas etmek mecburidir” (26). “...Fatih Sultan Mehmed Hân tefessüh etmiş Bizans İmparatorluğunu yıkıp” ilk zamanlara nihayet verdiği zaman “...Avrupa bize nisbetle o kadar müterakki değildi. Fakat o zaman danberi Garbın terakkisi, Türklerin bu terakkiye bigâne kalmaları, Sultan Selim-i Sâlis ve Sultan Mehmed-i Sâni devirlerinde teşebbüs olunan tanzimatın takip olunamaması” Rusya’nın müdahaleleri, Avusturya ve İtalya’nın eczay-ı memleketimizi istilâları, Avrupalılaşmak hususunda Avrupa’nın alât ve eslihasını, fûnun ve ulûmunu istiaredede adem-i muvaffakiyetimiz, bazı hükümdarlarımızın ehliyetsizlikleri, yenicilerinin yarım asırlık nizam ve istibdadı garp ile aramızdaki farkı bütün bütün

(24) Tunaya, Dr. T. Z : Amme Hukukumuzun bakımından ikinci Meşrutiyetin siyasi tefekküründe Garpçılık cereyanı. İ. Ü. H. F. Mec. c. XIV. Sayı 3-4. s. 537

(25) Dr. Abdullah Cevdet : a. g. e. s. 9.

(26) Dr. A. Cevdetten naklen Tunaya : a. g. m. s. 590.

inhişâlî nizamât ve münasebetsizlikleri, padişahlarımızın hele şu son ziyedeleştirmiş' (27) tir.

İleri südükleri temel fikrin aynı olmasına rağmen, her 3 cereyan arasında tavsiye şekilleri bakımından farklar mevcuttur. Garbçılar da Millet'in feci ve geri durumu üzerinde tevakkuf etmişlerdir. Ancak hastaya tatbiki düşünülen ve istenilen tedavi başkadır: "...Biz milli, içtimâî, tekâmülî ve müterakki bir meslek ittihazında hâlâ gecikirsek Avrupa istikbalde bizde öyle bir mevki ihraz eder ki bu mevkiin şimdiki İngilterenin Mısır'da, Fransanın Tunus'ta, Rusyanın Mançurya'da, Japonya'nın sabıkan Kore'deki mevkiinden farkı kalmaz. Bütün bu başımıza gelenlerin sebebi Avrupalılaşmakta, Avrupalılar derecesinde ispatı ehliyyette gösterdiğimiz tekâsüldür. Hulâsa-i kelâm bu mütevali musibetlerden, bu mütemadi felâketlerden izzet-i nefsi milliyeye pek ağır gelen tecavüz ve hüremetsizliklerden kurtulmamız mâtlub ise bir an fevt etmeden, mücadele-i hayatta Avrupalılara karşı gelebilmek için onların esliha ve alât-ı katiyen bilâkayd-ü şart kabulde tereddüt etmemeliyiz" (28).

İmparatorlukta garphlaşma istidadı var mıydı? Garpcılık cereyanının önemli simalarından Celâl Nuri beye göre: "Evvelâ psikolojik ve ahlâkî şart mevcuttur. Bütün cesaret ve kuvvetlerin menbaı ve hâ-misi fazilete imandır ve bu iman bu memlekette yok değildir. Fazilet müminlerini toplıyacaktır. Saniyen memleket inhitatzedé değildir. Azim ve emel, iradat ve kuvvet Türk'ün ruhunda sönmemiştir" (29).

Netice itibariyle "Modern devlet anlayışı" na kısmen ulaşan bu görüş tarzı o zaman fikir âleminde derin akisler vücuda getirmişse de kâfi bir mesnet olmaktan uzak kalmıştır.

Bütün bu cereyanların Devlet bünyesindeki arzu ettikleri değişiklik fikirleri muhakkak bir yeniliği ifade etmiş bulunmakla beraber, bilhassa Devlet şekli bahsinde mühim bir terakki adımı atamamışlardır. Hepsisi de Hilâfet müessesesini kabul etmişler ve devletin başında bir hanedan ailesinin mevcudiyetini tasavvur etmişlerdir.

(27) 1327 senesinde Selânikte mün'akid ittihat ve Terakki kongresinde Celâl Nuri bey tarafından takdim kılınan muhtıradır. İstanbul 1327. s. 3-4.

(28) Celâl Nuri : a. g. muhtıra s. 26, 27, 28.

(29) Celâl Nuriden naklen Tunaya : a. g. m. s. 593.

II. KISIM

TÜRKÇÜLÜK CEREYANI

I. MEFKÜRE NEDİR ?

Bundan evvelki izahlarımızda fikrin, Gökalp'in ifadesiyle mefkûrenin mahiyetine kısmen olsun temas edildi. Denildiği gibi müesseseseleşmeye yol açacak, fikir, içtimai muhitte yaşayan, daha evvel bir mevcudiyeti olan objektif bir fikirdir. Bu fikirler fertler tarafından keşfedilmeyi beklemektedir. Bir kere keşfedildikten sonra "Fikrin intişarı, şuurlara yayılması meselesidir" (30) yani "fikir şuur altından şuur yüzüne çıkacak, meş'ur bir halde herkes şuurlar arası bir hareketle bu fikrin benzerleri tarafından kabul edildiğini idrâk edecektir ve etrafında kümelenecektir" (31). Buhranlı zamanlar fertlerin muayyen fikirler etrafında toplandığı zamanlardır. "...Bir millet büyük bir felâkete uğradığı, korkunç bir tehlike karşısında bulunduğu zaman fertlerindeki şahsiyetleri büluğ eder; o zaman umumün ruhunda yalnız millî bir şahsiyet yaşar, bütün kalblerde bu "millî şahsiyeti" idame etmek tehâlükünden başka bir duygu kalmaz. Bu hengâmede fertler kendi hürriyetlerini değil milletlerinin (istiklâlini) düşünürler. İşte o muazzam duygu ile karışık olan bu mukaddes düşünceye "mekfûre" denilir..." (32). "İnsanları kurtaracak mefkûrelerdir. Mefkûre her memleketi bir cennet yapacak, her millet kendi cennetinde hür ve mesut yaşıyacaktır..." (33). "Mefkûreye (hayal), (Gaye), (Emel), (Dilek) diyenler var". Halbuki mefkûre "ne yaşanmamış bir hayal, ne de istikbalde yaşatacak bir gayedir. Mefkûre halin mürebbsi ve istikbalin hâliki olmakla beraber mazinin bir şen'iyetidir" (34).

Nihayet mefkûre milletin tab'ında, milletin ruhundadır. Bu ruh ve tab' içinde mevcut bulunmayan his ve emeller pek tabii olarak ilkah edilemez. Ancak mevcut olan çıkarılır. "...Millî mefkûreyi yine milletin ruhundan istihraç etmelidir. Nitekim bugün Türklük cereyanını idare etmekte olan Türk Mütefekkirleri dahi bu noktai nazardan zerre kadar

(30) Tunaya, Dr. T. Z : Müessesese Teorisinde Fikir Unsuru ve bazı hususiyetleri I. H. F. Mec. c. XII Sayı 2-3. s. 549.

(31) Tunaya : a. g. e. s. 549. Akbay : a. g. e. s. 351.

(32) Gökalp, Ziya : Mefkûre, 5. Türk Yurdu, cilt 5.

(33) Gökalpın kızı Seniha Hanıma yazdığı bir mektuptan. Ali Nüzhet : Ziya Gökalpın Hayatı ve Malta mektupları. İstanbul 1931. s. 105.

(34) Gökalp : a. g. m. s. 1093.

inhiraf etmemişler, milletin tâ menşesine irca-ı nazar ederek Turan meşalesini meydana çıkarmışlardır.” (35).

Fikrin şuurlarda yer etmesi ve intişarı tamamen psikolojik bir haldir. Ancak “fikir ne kadar cazib olursa olsun bütün şuurlara aynı zamanda nüfuz etmez” (36). Fikrin hâmilî sayısını çoğaltacak, firkin intişar sahasını genişletecek alâkadarlar, diğerk bir tabirle müteşebbislerdir. “Alâkadar diyebileceğimiz şahıs teşebbüsün muvaffak olması veya olmaması halinde tehlikeyi göze alarak, gerçekleşmeye gönül rızasıyla iltihak edendir.” (37). Ziya Gökalp bu alâkadarlara (M e f k ü r e K a h r a m a n l a r ı) (38) demektedir.

Bu arada şü çok mühim olan hususa işaret zarureti vardır: Alâkadarlar arasındaki fikir-i iştirak Durkheim sosyolojisinin tesiri altında kalan Gökalp'e göre bir kollektif şuur durumudur. “Fertler mefkûreli oldukları dakikalarda ruhları şedid bir vecd ile dolar. Müfrit, galeyanlı, şedid bir hayat yaşarlar, içine dalarlar. Fertlerin bu anda kalblerinde duydukları his “Kudsiyet” duygusudur. Bu taşkın ruhlar mefkûrelerini ve ona muavin olan şeyleri takdis muhalif ve muarızlarını tel'in ederler... onu yükseltenleri tebcil ve âlâ etmek, ona muhalif olan şahısları ve şeyleri yıkmak, yakmak ve parçalamak da isterler. Mefkûre bu icaz kuvvetiyle fertleri içtimaî sairilfenam haline koyar, ruhlarına verdiği cazibelerle onları fevkalinsan harikalar icrasına sevkeder. Mefkûrenin teeyyüd kuvvetine gelince bu icaz kuvvetinin bir neticesidir. Mefkûrenin tecellisine karşı kudsî bir aşk ile müsehhir olmyanlar onun kuvvetini bilvasıta hissederler.” (39).

Hourio'nun Müessese nazariyesi ışığı altında tetkikine çalışılan mefkûrenin tek olması iktiza eder. Fakat Gökalp şü tarzda bir formülü ortaya koymuştur: Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. “...Memleketimizde üç fikir cereyanı vardır. Bu cereyanların tarihi tetkik olunursa görülür ki mütefekkirlerimiz iptida muasırlaşmak lüzumunu hissetmişlerdir. III. Sultan Selim devrinde başlıyan bu temayüle inkilâbdan sonra islâmlaşmak âmili iltihak etti. Son zamanlarda bir de Türkleşmek cereyanı çıktı... Dikkat olununca bu üç cereyanın da hakiki ihti-

(35) M. Kohen : Türkler bu muharebede ne kazanabilirler? - Çıkaran Türk Yurdu Kütüphanesi. İstanbul 1330. s. 17.

(36) Akbay, Dr. M : a. g. e. s. 355.

(37) Tunaya, Dr. T. Z : Müessese Teorisinde Fikir, şahıs, kuvvet unsurları arasındaki münasebetler ve işleşme ameliyesi. İ. H. F. Mec. c. XII Sayı 4. s. 1077.

(38) Ali Nüzhet, a. g. e. s. 89.

(39) Gökalp : a. g. m. s. 1091 - 1092.

yaçlardan çıkmış olduğu görülür" (40). "Türkleşmek islâmlaşmak mefkûreleri arasında bir tearuz olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında bir tenazür mevcut değildir" "O halde her birinin nüfuz dairelerini temin ederek bu 3 gayenin üçünü de kabul eylemeliyiz yahut, daha doğrusu bunların bir ihtiyacın 3 muhtelif noktadan görülmüş safhaları olduğunu anlıyarak "Muasır bir İslâm Türklüğü" ibda etmeliyiz" (41). Görülüyor ki ileri sürülen fikirlerin ayrı ayrı 3 müessese vücuda getirebilme kabiliyetleri vardır. Halbuki müesseseseleşecek fikir ifade edildiği üzere bir tanedir.

II. TÜRKÇÜLÜK NEDİR ?

"...Böyle bir fikri tabii gören bir noktai nazardır." "...Yeni hayatçıların ibda etmek istedikleri hakiki kıymetler bütün milletlere şamil olacak beynelmilel telâkkiler değil, belki Türk Milletine mahsus millî görüşlerden ibarettir." (42) "...Aynı zamanda bu kıymetler milletin ruhunda gizli istiyaklar suretinde mevcut olduğu için keşfedilmeleri lâzım gelir... Bu şüursuz vicdanı şüurlu bir hale getirmeğe (Türkçülük) namını veriyoruz" (43).

İmparatorluğun aslî unsurunu teşkil ettiği halde Türkler asırlardanberi ezilmiş ve millî mevcudiyeti zedelenmişti. Öyle ki Türklük vasfı dahi kaybedilmişti. "...İstanbullular kendilerine (şehri) namını veriyor, taşralılara ise coğrafi karabetine göre Arnavud, Arap, Kürt, Lâz diyorlardı. Rumeli ahâlisi umumiyetle Arnavuttu. Karadeniz sahili yalnız lâzlarla, Şarkî Anadolu yalnız Kürtlerle meskûndü. Böyle bir coğrafi kavmiyet envanı bulamıyanlar da mefahirini daha parlak gördüğü kavimlerden birine gönüllü yazılıyordu. Bu suretle aslen Türk olan birçok gençler Arnavudlukla, Araplıkla yahut Kürtlükle iftihar ediyorlardı. Türklükle mübahat eden tek bir fert yoktu. (Türk) kelimesini ayıplı ünvanlar gibi kimse üzerine almıyordu. (Türk) Şarkî Anadolu'da (Kızılbaş), İstanbul'da (Kaba ve Köylü) mânasında idi" (44). "...Avrupa, Türkiye'deki rezaletlerden dolayı yalnız Türkleri itham ediyor. Dahilde

(40) Gökalp, Ziya : Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Türk Yurdu c. 3. s. 331.

(41) Gökalp : a. g. m. s. 337. Fakat bu tezin karşısına bir muarız dikildi. Ahmet Naim bu tez karşısına şu iddia ile çıktı: "Niyaz ederim halkı çifte mefkûre sahibi etmeyiniz. Tunaya, Dr. T. Z : Müessese Teorisinde Fikir unsuru ve bazı hususiyetleri. İ. H. F. Mec. cxii. Sayı 263. s. 555.

(42) Gökalp, Ziya : Türkçülük nedir? Yeni Mecmua. c. 2. Sayı 27. s. 1.

(43) Gökalp : a. g. m. s. 1.

(44) Gökalp : a. g. m. s. 755.

ların zulmünden, hükümetin yolsuzluğundan ancak Türk kavmini mesul tanıyordu. Halbuki Türk kavmini (ben varım) diyemiyordu. Ortada teveh olunan bir mesuliyet yükü vardı ki onu kabul eden bir omuz yoktu." (45). Halbuki bu kavmin üzerinde bir mesuliyet yükü taşıyacak omuzu ne hale gelmişti? "Aslen Türkmen olan müstakim, sabur, çalışkan, mütevekkil ve sakit bir kavim, Balkanların ve Anadolu'nun bir çok muntıklarında, nankör, hattâ hain bir toprak üzerinde beli bükülmüş, yaşamak için çabalamaktadır. Keyfî vergilerle soyulan, her türlü angaryalara ses seda çıkarmaksızın boyun büken bu esir, bu ebedi kurban lehine ref'i âvaz eden hiç yoktur. Bu kavim tek başına imparatorluğun kışlalarını asırlarca doldurdu. Komiteci olmuş Mekadonyalı rençberin terkettiği çift çizgilerinde Arnavutluktan Havran ve Yemen'e kadar itaatsiz vilâyetlerin kötü yollarında hep o kavmin kanı döküldü" (46). "...Halbuki ötede Hıristiyan milletler mütemadiyen yükseliyordu. Hıristiyanlar yükseldikçe her türlü yardımdan mahrum ve metruk Türkler mütemadiyen alçalıyor, korkunç fâtilh kendi mülkünden kovuluyordu." (47). Velhasıl "...Türkler millî bir vazife deruhte etmemiş kendi başına fertlerden ibarettir. Millî bir vicdan, millî bir mefkûreye malik olmıyan bir kütleden ahlâk, hamiyet, fedakârlık beklemek abestir. İşte fitreten gayet necib olan Türklerin içtimaen bu derece temüslim ve gayrimüslim bütün kavimler sarayın istibdadından, memur reddi etmeleri ancak "kendini tanımamak" ve "millî mesuliyetini bilememek" hatalarından ileri geliyordu" (48). İşte Osmanlı İmparatorluğunun Meşrutiyete gelinceye kadar ve hattâ fikrin neşvünema bulması sıralarında aslî unsur (Türk) bakımından vaziyeti bu merkezdeydi. Ancak "...Devr-i Meşrutiyet Türkleri kararsız bir halde bulmuştur. Türkler ne gibi bir gaye takibedeceklerini bilmiyorlardı. Kâh ittihad-ı ânâsır, yani Osmanlılık gayesi, kâh ittihad-ı islâm fikri ileri sürülmüşse de Türk milliyetperverliği hiç kaale alınmamıştır." (49). Buna rağmen bilhassa İkinci Meşrutiyet sırasında imparatorluk idaresine karşı gösterilen aksülamel, Osmanlı İmparatorluğuna yeni bir veçhe vermek üzere ileri sürülen kurtarıcı fikirler arasındaki Türkçülükle de kendisini gösterebilmek fırsatını elde edebilmiştir, demek doğru olur. Uyanma ve kıpırdanmış yahut davranış yavaş yavaş kendisini göstermeğe başla-

(45) Gökalp : a. g. m. s. 756.

(46) M. Kohen : a. g. e. s. 7.

(47) M. Kohen : a. g. e. s. 8.

(48) Gökalp : a. g. m. s. 6.

(49) M. Kohen : a. g. e. s. 6.

mıştır. "...Hiristiyan âleminin millî intibahından sonra islâm dünyasının milliyet esaslarına uzun müddet lâkayd kalması mümkün olamazdı" (50). Bu zaruri idi. Nitekim gerek islâm âlemini ve gerekse hiristiyan âlemini birbirine bağlayan maddî ve mânevi bir takım bağların bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. (Bu sebeple "... dahili âmillerin bütün muhafazakârlığına rağmen haricî müessirlerin tazyiki mutlaka uzak ve yakın bir zamanda kendini gösterecektir." "...Arnavutlarda, Araplarda böyle bir millî cereyan teşekküle başlarken Türk âleminin, âlem-i islâmdaki bu umumi temâyilden uzak kalması tabii mümkün olamazdı ve olamadı da. "...İşte Türk milliyetperverliği tarihin... zaruretleri karşısında tabii bir surette vücuda geldi" (51).

Şu halde Türkçülük, Doktrinal bakımdan ne gibi esaslar koymuştur? Bunun için evvelâ tesbiti gereken bir tasnif mevzuubahs olacaktır :

1. Meşrutiyet öncesi Türkçülük hareketi.
2. Meşrutiyet Türkçülüğü.

Ancak bunlardan birincisi Dil sahasındaki Türkçülüğe müstenit bir harekettir. Bu bakımdan mevzuumuz dışında kalmaktadır. Mamafin bizdeki bu halin dışında gene Meşrutiyet öncesi Türkçülük hareketiyle ilgili olmak üzere hususiyle Avrupa'da görülen diğer iki hale de işaret edilmelidir :

- a. Fransızcada Türkori denilen Türk eserlerine karşı gösterilen hayranlık,
- b. Türkoloji, Türkiyat. Bu ikincinin konusu Türkiye Türkleri değil, eski şark ve bilhassa Asya Türkleriydi (52).

İkinci Meşrutiyet Türkçülüğü münhasıran Ziya Gökalp'in esaslarını koyduğu, arkadaşlarıyla birlikte ilmi münakaşasını yaptığı ve kurtarıcı bir fikir olarak ileri sürdüğü cereyanın adıdır (53). Bununla beraber İttihat ve Terakki Fırkası kurucularından Hüseyin Ali bey'in Gökalp üzerindeki tesirini de belirtmek lüzumludur. Bu zat, o zaman çok müstamel olan bir kelimeyi, çok mânalı ve hakikatin tam bir karşılığını teşkil eden bir kelimeyi lisanımıza sokmuştur. Bu kelime **Y a n - g e l d i z m** kelimesidir. İçtimai hastalığın sebebini bu kelimeyle ifade

(50) Köprülüzade Mehmet Fuat : Türklük, İslâmlık, Osmanlılık. Türk Yurdu Mec. c. 4. s. 692.

(51) Köprülüzade Mehmet Fuat : a. g. m. s. 692 - 693.

(52) Gökalp, Ziya : Türkçülüğün Esasları. Kitapevenler kurumu. İlmî Türkçülük Yayını. İstanbul. s. 7 - 8.

etmişti. "...Fihakika biz asırlardanberi yangelmıştik. Avrupa'nın terakkiye doğru gidişine lâkayd bir kalender nazarla bakıyorduk. (Bizi bu yangelmek hastalığından kurtarmak için ruhlara ateşli bir vecd verecek mukaddes bir mefkûre lâzımdı" (54). Gayet kültürlü bir zat olan Hüseyin Ali bey, Ziya Gökalp ve diğer genç arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalarda Türk İttihadı ve Türkçülük tezini müdafaa etmiştir (55). Bu konuşmalar ne olursa olsun hepsi bir gayede birleşiyordu : Türk Milletini yükseltmek ve Türklük mefhumunu inkişaf ettirmek. Bunun neticesidir ki ölmüş sanılan bir kütle yeni bir ruh kazanacak ve imparatorluktaki Türklerin yeniden eski fonksiyonlarını iktisap etmeleri kabil olacaktı.

Esasları Ziya Gökalp tarafından tesbit edilen Türkçülük Programına göre (56) başlıca noktalar şunlardır :

1. "Millî lisanımızı vücuda getirmek için Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyle kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştuıkları gibi yazmak",

2. "Bilhassa bizim gibi siyasi düşmanları çok bulunan milletler için en büyük istinadgâh, vatanî ahlâk olabilir. Vatanî ahlâkımız kuv-

(53) Gökalp : a. g. e. s. 12. "...Daha 15 yaşında iken Ahmet Vefik paşanın Lehçe-i Osmanisi ile Süleyman paşanın Tarih-i Âlemi, bende Türkçülük temayülleri ni doğurmuştu. 312 de İstanbul'a geldiğim zaman ilk aldığım kitap Leon Kahun'un Tarihi olmuştu. Bu kitap âdeta Pantürkizm mefkûresini teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyin zade Ali bey'le temas ederek Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum. Hulâsa 17, 18 senedenberi Türk Milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için sarfettiğim mesanın mahsulleri kafanın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları ortaya atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna ihtiyaç vardı. İşte Genç Kalemler'de Ömer Seyfeddin'in başlamış olduğu mücahede bu vesileyi izhar etti. Fakat ben lisan meselesini kâfi görmiyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün Programı ile ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm..."

(54) Gökalp, Ziya : Türkçülük nasıl doğdu? Yeni Mecmua. c. 2. s. 262.

(55) Gökalp : a. g. m. Ali bey Tıbbiyeye girince onun "...telkinleriyle irşatlarıyla az zamanda Tıbbiyedeki gençlik, yeni bir istikamet aldı. Artık ellerde felsefe ve içtimaiyat kitapları sosyalizme ve Feminizme dair eserler Leon Kahun'un Türklüğe dair meşhur tarihiyle romanları görülmeye başlamıştı. Artık Türklerin Türkiye'ye münhasır kalmadığını, Rusya'da İran'da, Çin'de yaşayan Türklerin elli altmış milyondan fazla olduğunu bilenler, öğrenenler az değildi. Bu fik-i intibah kalblere yeni bir ümit vermişti.". "Gizli bir cemiyetin temelleri daha işte o zaman atılmıştır. (Tıbbiyenin son sınıflarında kurulan bu cemiyetin ismi (İttihat ve Terakki) idi. Fakat bu tâbirin başına ilâve edilecek

vetli bulunmasa ne istikbalimizi, ne hürriyetimizi, ne de vatanımızın tamamîyetini muhafaza edemeyiz. O halde Türkçülük her şeyden önce millet ve vatan mefkûrelerine kıymet vermelidir.”

3. Aile ahlâkını yükseltmek ve aile fertlerinin yetişmelerini sağlayacak uygun esasları tavsiye ve müdafaa.

4. “Hukukî Türkçülüğün gayesi Türkiye’de asri bir hukuk vücuda getirmektir. Bu asrın milletleri arasına geçebilmek için en esash şart, millî hukukun bütün şubelerini teokrasi ve klerikalizm bakiyelerinden kurtarmaktır. Hukukî Türkçülüğün birinci gayesi asri bir devlet vücuda getirmek olduğu gibi, ikinci gayesi de meslekî velâyetleri, velâyet-i âmmenin müdahâlesinden kurtararak, mütehasısların selâhiyetine müstenid meslek muhtariyetleri tesis etmektir. Bu esasa müstenid bir kanunu medeni ile Ticaret, Sanayi, Ziraat kanunları; Darülfünun, Baro, Tabipler cemiyeti, Muallimler cemiyeti, Mühendisler cemiyeti ilh... gibi meslekî teşkilâtların meslekî muhtariyetlerine dair kanunlar yapmak da bu gayenin icabatındandır. Hukukî Türkçülüğün üçüncü gayesi de bir asrî aile vücuda getirmektir. Asri Devletteki müsâvat umdesi erkekle kadının nikahta, talâkta, mirasda, meslekî ve siyasi haklarda müsavi olmasını da istilzam eder. O halde yeni Aile kanunu ile İntihabat kanunu bu esasa istinaden yapılmalıdır.”

5. “Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vaizlerin Türkçe olmasıdır.”

6. “İktisadî Türkçülük “...Türkler hürriyet ve istiklâl” sevdikleri için iştirakçi olamazlar. Fakat müsâvatsever olduklarından dolayı da fertçi kalamazlar. Türk harsına en uygun sistem solidarizm, yani tesanüetçülük ferdî mülkiyet, içtimaî tesanüde hâdim bulunmak şartıyla meşrudur. Sosyalistlerin ve Komünistlerin ferdî mülkiyeti ilgayı teşeb-

iki kelime hakkında arada ihtilâf hasıl olmuştu. Harsa kıymet verenler bunun (Türk İttihad ve Terakkisi) olmasını ileri sürüyorlardı. Cemiyete ehemmiyet verenler Türk kelimesi yerine (İslâm) kelimesini koymayı tercih ediyorlardı. Avrupânın teveccühünü kazanmak gibi siyasi bir endişeye kapılarsa ilk kelimenin (Osmanlı) olmasını muvafık buluyorlardı. Siyasi bir cemiyette siyasi endişenin galebe çalması tabii olduğu için üçüncü teklif kabul edilmişti. İşte memleketimizdeki (Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti) namıyla teşekkül eden ilk cemiyet bu teşkilâttir ve Hüseyn Ali bey de bu cemiyete Türkçü bir veçhe vermek isteyenlerden birisidir.

(56) Bu program Ziya Gökalp’ın Türkçülüğün Esasları adlı eserinde mevcuttur s. 100.

büs etmeleri doğru değildir. Yalnız içtimaî tesanüde hâdim olmıyan ferdi mülkiyetler varsa bunlar meşru sayılamaz.”

7. Siyasi Türkçülük “Türkçülük siyasi bir fırka değildir; ilmî, felsefî, bedîî bir mekteptir, başka bir tabirle harsî bir mücadele ve teceddüd yoludur.”

Netice itibariyle her sahaya yayılmakta olan bir Türkçülük tekليف ediliyor ve devlet bünyesi içinde radikal bir değişiklik yapmak gayesi göz önünde bulunduruluyordu. Bu izahlardan anlaşılıyor ki Türkçülük, Türk Milletini yükseltmektedir. Hassaten “...yeni Türkçülük artık dağınık fikirlere vüzuhsuz duygulara istinad eden fikrî bir heveskârlık mahiyetinde değildir, asrın müsbet ilimlerine müstenid canlı bir felsefe cereyanıdır” (57).

A. T Ü R K Ç Ü L Ü K O S M A N L I L I K

Türkçüler Osmanlılıkla daima mücadele etmişler ve tamamiyle söven bir zihniyeti nâzım bir fikir olarak ileri sürmüşlerdir. Maamafih her ikisinin birbirinin müteradifi olarak telâkki edildiği zamanlar olmuştur (58). Osmanlı İmparatorluğunun dūçar olduğu tecanüs buhranı dolayısıyla, bu buhrana son verecek, imparatorluğu köklü bir nizama ulatıracak, muhtelif unsurlardan mümteziç bir kütleye zannediliyordu ki sadece bir ad takmakla, Osmanlı deyivermekle her şey halledilebilecektir. Fakat bu tahakkuku gayet zor bir meseleydi ve pratik bir faydası da yoktu. İşte PEYAM GAZETESİ Osmanlılığın müdafaa ve met-hiyesini yaparken Türk Yurdu, Türk Derneği ve ilh... mecmualar Türkçülük mücahidi olarak ileri atılmış bulunuyorlardı.

Avrupa'daki milliyetçilik cereyanlarının, imparatorluğu teşkil eden kavimler üzerindeki tesiri bedihi iken ve her biri tefrika arzusıyla kıvranırken hâlâ bu cereyanın ve fikrin müdafaaası doğru olmamak icap ederdi. İsmail Gaspirenski “...Şimdi Türk Yurduna... mukabil o kavimlerin yurdları, cemiyetleri var. Bu suretle bizden iftirakları gündün güne artmıyor mu” (59), “...Bu halde Türkler ve Türkiye (Ben ben değilim) baş-

(57) Gökalp, Ziya : Eski Türkçülük, Yeni Türkçülük. Yeni Mec. c. 2. Sayı 42. s. 302.

(58) Peyama atfen İsmail Gaspirenski : Türkçülük, Osmanlılık. Türk Yurdu c. 6. s. 2291. Makalenin başında Peyam refikimiz : Bu devlet osmanlı devletidir. Bu saltanat osmanlı saltanatıdır, Bu iklim osmanlı iklimidir, Bu lisan osmanlı lisanıdır demişler. Böyledir ama osmanlı demek Türk demektir! başka bir şey olamaz : çünkü Türklük bittiği gün osmanlılık (Peyam) ın tabiriince bir (içti-ahd) bizce mayasız bir ünvan olub kalır.

(59) İsmail Gaspirenski : a. g. m. s. 2291.

ka bir şeyim demek ile mi halâs ve necat bulacaklar?... Kürt yurtçuluğu 15 sene mukaddem duyuldu. Arab yurtçuluğu 20 seneyi geçti. Arnavut yurtçuluğu 30 senelikten ziyadedir. Ermeni yurtçuluğu 40 seneyi geçti. Bulgar yurtçuluğu 60, Rum yurtçuluğu ise 80 seneliktir. Daha ziyade değilse". (60). demek suretiyle bizim geç kaldığımızı, sür'atli ve acele adımlar atmamız gerektiğini imâ ediyordu.

Bundan başka Osmanlılık ve hassaten "Osmanlı kelimesi devlet ünvanından ibarettir. Muhtelif unsurlardan tereküp eden" "Heyet-i Siyasiyemizin ünvan-ı resmîyesi olmaktan fazla bir mahiyeti haiz değildir. Osmanlılık demek Türklüğün, Arabılığın, Rumluğun, Ermeniliğin heyeti mecmuası demektir.

Yani onların haricinde ve onlardan müstakil ayrıca bir Osmanlılık mefhumu anlaşılabilir" "Türk ve islâm vicdanları haricinde mânâyı hakikiyesiyle, bir Osmanlı vicdanı yoktur ve olamayacaktır." (61). Fakat Türklerin diğer kavimlerden ne farkı vardı. Üsteik imparatorluğun hâkim unsurunu teşkil ediyorlardı." Türklerin siyasi mahiyetçe diğer kavimlerden hiç bir farkı yoktur. O halde diğer kavimler gibi Türklerin de millî bir vicdana, millî teşkilâta muhtaç olduğunu inkâr etmemek lâzım gelir". (62).

B. TÜRKCÜLÜK İSLÂMCILIK

Osmanlı İmparatorluğu için kurtarıcı yollardan biri olarak islâm-cılık da tavsiye edilmiştir. Ancak Türkçüler meşhur formüllerinde nasıl Garbçılığı benimsemişlerse, aynı şekilde islâmcılığı da kabul etmişlerdir." Türklerin umumu islâm olduğu için Türkçüler hiçbir zaman bey-nelmilelîyetine mugayir bir his beslemeyeceklerdir. Aynı zamanda Türkçüler muasırlaşmak zaruretini de anladıkları için gayri müslim kavimler hakkında bu medeniyet asrının icap ettirdiği ihtiramkâr vaziyeti muhafaza edeceklerdir.

Din, hususiyile islâm dini teshir kuvveti kıt'alara şamil bir dindir ve Türklerin ekseriyetini müslümanlar teşkil eder. İşte türkçüler mühim bir kuvvet telâkki eyledikleri için islâm âlemine gereken fazla alâkayı göstermişlerdir. Diğer taraftan şu da vardı ki ötedenberi hıristiyan milletlerinin müttehiden islâmiyete karşı giriştikleri

(60) İsmail Gaspirenski : a. g. m. s. 2291 - 2292.

(61) Köprülüzade Mehmet Fuat : a. g. m. s. 701 - 702.

(62) Gökalp, Ziya : Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Türk Yurdu, c. 3, s. 759.

(63) Gökalp : a. g. m. s. 760.

hareketler “bu hiristiyan beynelmiliyetinin âdeta müsterek bir hisle mütehasis olduğunu isbat ediyor.” du. (64). Köprülüzade Fuat bey “İşte biz buna karşı akvam-ı islâmiye arasındaki uhuvvet-i diniyenin bir kıymeti haiz olması için evvelâ islâm kavimlerinin kendi manevi vahdetlerini anlamaları yani ayrı ayrı birer kuvvet haline gelmeleri lâzım geliyor” demiştir. Bu; şu demektir ki bunların kendi benliklerini duymaları Gökalp’ın ifadesiyle “Ben varım” diyebilmeleri icap ediyordu. Ancak bunun pratik neticesi yalnız Osmanlı İmparatorluğu içindeki müslüman küteller hakkında maddeten ve manen tahakkuk edebilecekti. Millî hüviyeti uyandırmak için ileri sürülen “...bu cereyanlar milletin menafi-i hukukiyesini müdrük ve zeki, namuskâr rehberler tarafından idare olunursa bais-i tefrika değil, bilâkis badi-i necat ve halâs olur.” Zaten “...heyet-i hâzıra-i siyasiyemizin tealî ve terakkisi hususunda huy-i zemindeki bütün müslümanlar aynı hisle mütehasistirler.” (65).

Müslümanlığın en yüksek kademesi olan halifeliğin Osmanlı hanedanında bulunması da ayrı bir hususiyeti teşkil etmektedir. Çünkü bu suretle Osmanlı Devleti sıfat-u hilâfeti de câmi olmak itibariyle hudutlarımız haricindeki islâmlarla aramızda pek kavi samimi bir uhuvvet-i diniye câyigirdir” (66). Türkçülüğün bir gayesi de böyle bir Türk-İslâm kardeşliğinin kurulmasıdır (67).

Gökalp’e göre “Türkçülüğün milliyeti Türklük beynelmileliyeti islâmlıktır”. Ona göre “Türkçülük ayrıca beynelmilel bir programları da olmalı ve başlıca şu esasları içine almalıdır :

1. Bütün islâm kavimleri arasında müsterek olan Arap harfini bilâtegayyür muhafaza etmek,
2. Bütün islâm kavimlerde ilim istinadlarının müsterek bir hale getirilmesi için beynelmilel istilâh kongreleri inikad ettirmek ve istilâhları arabîden ve kısmen de farişiden yapmaktır (68).
3. Bütün islâm kavimlerde müsterek bir terbiyenin tesisi için beynelmilel islâm terbiye kongreleri inikad ettirme,
4. Bütün kavimlerde mebdei mücerret olmak üzere müsterek bir takvim-i şemsî tesis etmek.

(64) Köprülüzade Mehmet Fuat : a. g. m. s. 699.

(65) Köprülüzade Mehmet Fuat : a. g. m. s. 700.

(66) Köprülüzade Mehmet Fuat : a. g. m. s. 700.

(67) Gökalp : a. g. m. s. 759. Türkçülerin gayesi muasır bir islâm Türklüğüdür.

(68) Gökalp o zaman bunun için Pariste Türk, Mısırlı, Hindli ve İranlı tabibler arasında bir ittifak hasıl olmuştur diyor. a. g. m. s. 760.

5. Bütün islâm kavimlerinin cemaat teşkilâtları arasında daimi bir irtibat vücuda getirmek,

6. İslâm beynelmileliyetinin timsali olan (HİLÂL) in kudsiyetini muhafaza etmek.”

Görülüyor ki netice itibariyle “Türkçülük aynı zamanda islâmcılık” (69) olmaktadır ve Türkler “Millî mefkûrelerini kuvvetlendirmek için dindas ve vatandaşları olan hiç bir kavme karşı (millî kin) telkinine (70) yanaşmamışlar ve rollerini ağırbaşlılıkla ifa etmişlerdir. İşte Türkçülük islâmcılık olarak telâkki edildiği içindir ki Gökalp “...asrın ilimlerini ve felsefesini ve metodunu ve tekniğini millî ve dinî ananelerimize aşılıyarak muasır bir İslâm - Türk medeniyeti vücuda getirmeliyiz” (71) diyor.

C. TÜRKCÜLÜK GARBÇILIK

Daha evvel işaret ettiğimiz gibi Türkçüler garbçılığı da reddetmemişlerdir. Gökalp garbçılığa muasırlaşmak diyor. “...Dinî ve vatanî tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilâtlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir, yani medeniyette onlara müsavi olmaktır. Bunun için de tek çare vardır : Avrupa medeniyetine tam bir surette girmek.” (72).

Mamafih buna daha evvel Tanzimatçılar tarafından teşebbüs edilmiştir. Ancak onlar Avrupa’yı kötü kopye ve taklit ettikleri için, memlekette içtimaî bir buhranın husule gelmesine sebep olmuşlardı. sonra kopye etmekle her şey bitmiyordu. Her şeyden evvel garb zihniyetine yatkın kafalı şahsiyetlerin ekseriyeti teşkil etmesi de icap ederdi. Topyekûn bir garb terbiyesinin ruhlara sinmesi lâzımdı. O halde Avrupa medeniyetini kendi müesseselerimizle iyi bir şekilde telif ihtiyacı zaruridir. “...Medeniyet tarihi bize gösteriyor ki bir memlekette sanayi terakkiye başlayınca fertler de inkişaf ediyor”. “Asrın fünun ve felsefesini Âliyât ve Usuliyâtını millî ve dinî ananelerimize” “...aşılar ve temiz eder isek muasır bir İslâm-Türk medeniyeti hasıl olacaktır ve işte halk ruhunun (Kızıl Elma) diye aradığı bu mev’ud hayata vasıl oldu-

(69) Gökalp : a. g. m. s. 760.

(70) Gökalp : a. g. m. s. 760.

(71) Tunayadan naklen : Müesseseler teorisinde Fikir, şahıs, kuvvet unsurları arasındaki münasebetler ve işleme ameliyesi. İ. H. F. c. VII. Sayı 4. s. 1089. Abdullah Cevdet te Türk - İslâm siyasetine taraftardır Bkz. Kohen : a. g. e. ezümle s. 58.

(72) Gökalp : Türkçülüğün Esasları. s. 49.

ğumuz zamandır ki hakiki mânâsiyle içtimaen hür ve medeniyeten müstakil olacağız.” (73).

Garbçılar Türkçülüğe bazı noktalarda itiraz etmişlerdir :

Garbçuların milliyetçilik telâkkisi Osmanlı ve İslâm sahası içindedir ve Türkçüler milliyetin menşei hususunda bir Turan nazariyesi ortaya attıkları içindir ki buna şiddetle muarız olmuşlardır. Ezcümle Süleyman Nazif şunları söylemektedir : “Her müslüman Osmanlının iki içtimaî akidesi vardır. Bunlardan biri millî, diğeri dinîdir. Millî akide Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan, dinî anane ise “Hicret-i nebevîyenin 10 sene evvelinden başlamaktadır. Böyle bir Osmanlı müslümanının hüviyeti şu ekanim-i selâseye dayanır: Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük.” Bu şekliyle milliyet bir terhib meselesi Osmanlılığın ve müslümanlığın da karıştırıldığı bir formül addedilmektedir. Hattâ Türkçülerin tabiri ile bir hâkan aranıyorsa o bir Ömer-il-Faruk, Hüdavendigâr’dır. Zaten bu büyük ve elim felâket senesinde tarihin zulmü ile mahkûm ettiği Cengiz’den hayır ve imdat beklemek mânâsızdır. Cengiz’i dinî ve millî ricalimizin fevkinde görenler “düstükleri bu delâil-i millî ve dinîden kurtarmak farzdır”. Bugün Osmanlı Devleti içinde bir Türk ırkı hayal olabilir. Zira “bizim damarlarımızda bugün hususi bir kan var ki o da Osmanlı kanıdır.”. Bu muhtelif ırka mensup oluşumuz gibi lisan da birbirimize bağlılığımızda aynı durumu müşahade etmekteyiz. “...ve lisanımız gibi hun-u millimiz de birçok ihtilâl ve istifa ile aslından büsbütün ayrılmıştır. Hele Tatar ve Mogollarla karabet-i nesliyemiz o kadar karışık ve müphemdir ki...” Şu halde Osmanlılık tam mânâsiyle belirmektedir : Din müslümanlık, aradaki siyasi bağ da Osmanlılıktır. Zira Osmanlılığın kendine has bir ırkı, lisanı ve rabitası mevcuttur. İrki bekâret aramak “tatlı bir emel olsa bile” nihayet ham bir hayaldir. Eğer bu hayal bu memlekette hakikatte îsal edilmek isteniyorsa, “bilhassa bu memlekette” zararlı ve tehlikeli neticeler verecektir. Zaten tarihin lehe tefsir edilmesi mânâsına gelen bu gibi nazariyelere ne lüzum vardır? Fatih Sultan Mehmed’i en çok düşündüren Uzun Hasan Türk değil miydi? “Yavuz Sultan Selim’in karşısına en ziyade dikilmek isteyen Şah İsmail Safevi yine Türktü.”. Böylece muhtelif milliyet tefrikaları hâkikaten tehlikelidir, zira “Arabinkini araba, aceminkini aceme iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka bir şey kalmıyacaktır”. (74).

(73) Gökalp : Anane ve Kaide. Türk Yurdu. c. 4. s. 484.

(74) Tunaya, T. Z : Amme Hukukumuz bakımından İkinci Meşrutiyetin siyasi Tefekküründe Garbçılık cereyanı. Ayrıbası s. 29. İ. H. F. Mec. s. 611.

Diğer bir itirazı Dr. Abdullah Cevdet yapmaktaydı. Ona göre "Türklük ve Türkçülük henüz pek aydınlanmış ve ciddi tetkiklere sahne olmuş değildir. Hattâ bir ütopya veya cinnet dahi addedilebilir" (75).

Celâl Nuri Beyin târizleri ise Gökalp'in daha ziyade şahsına müteveccih: "...Tecennün etmek herkesin hakkı sarihidir. Fakat bir malûlün nazariyatını üss-ü hükümet ittihaz etmiye Talât Paşanın çendan hakkı yoktur. Düşününüz : Konstantiniye'nin mukadderatı mevzuubahs oluyor da muhterem ve muvakkar hastamız bizi vasati Asya çöllerinde seraplarla oyahyor... Hiçbir devlet-i hâzıranın tarih-i ahirinde böyle sâ-rî bir cinnet nümunesine tesadüf edilmemiştir. Gökalp'in yazılarını okuduğum vakit mantık namına hayâ ediyorum". (76).

Garpçuların işaret ettikleri bazı noktalar doğru olmakla beraber iddialarında aşırı gittikleri de varittir. Şüphesiz tenkid ettikleri Turan ve irkî mülâhazalar haklı oldukları noktalardır.

3. TÜR K M İ L L İ Y E T Ç İ L İ Ğ İ

"...Milliyetçilik ana prensiptir. Çünkü milliyetçi Türk devletinin diğer vasıf ve prensipleri millet fikrinden doğmuş ve millet benliğinin peyderpey inkışafının zaruri ve lojik neticesi olarak zuhur etmiştir." (77). Dünya üzerinde muhtelif insan gurubları muhtelif milletler vücuda getirmişlerdir (78) ve insan da bu gurublardan birine bağlanmak zorundadır. Bu mecburî olan bir keyfiyettir. İşte milliyetçilik de millet fikrinin bir neticesi olmaktadır. Ancak milliyetçilik cereyanının Türkiye'deki tarihi o kadar eski değildir. "...Bir doktrin ve bir devlet sıyaseti halinde milletçilik bizde çok yenidir". Osmanlı İmparatorluğunda bilhassa İkinci Meşrutiyete gelinceye kadar "millet fikri devlet meselesine tatbik edildiği zaman devletin terekübünde kozmopolitizmi ve ana teşkilâtındaki üniversalizmi esasından nefyeder." (79).

İşte Türk Milleti, Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden ânasırdan birisi olması hasebiyle "Millet-i Osmaniye", hilâfetin Osmanlı hane-

(75) Tunaya : a. g. m. s. 613.

(76) Tunaya : a. g. m. s. 613. dipnotu.

(77) Başgil, Dr. Ali Fuat : Türk Milliyetçiliği, Doğuşu, manası, gayesi ve vasıfları. İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları. Tebliğ, s. 984.

(78) Bu gurupların husule gelişinde amil olan bir takım sebepler var. Bu sebepler objektif ve sübjektif olmak üzere ayrılır. Birlikte yaşama arzusu (Sübjektif), müşterek soy, dil, tarih, kültür ve ideal (objektif). Milletin teşekkülü için lâzım gelen şartlar bakımından gerekli malumat Prof. Akbay. a. g. e. s. 224 ve mütt. mevcuttur.

(79) Başgil : a. g. m. s. 989.

danında bulunması dolayısıyla de “millet-i islâmiye” den mâdüt bulunmaktadı. Burada görüldüğü üzere Osmanlılık ve İslâmlık ön plânı teşkil ettikleri için muhtelif zamanlarda Türkçülük ve Türklük “kâh Osmanlılığa, kâh İslâmîliğe feda edilmiştir” (80). Ancak belirtildiği gibi esas itibarıyla Birinci Meşrutiyette başhyan ve neşvüneması İkinci Meşrutiyette tamamlanan Türkçülük hareketleri (81), Türklüğe dönüş, Türk asıllarına doğru bir uzanış vardır. “Fakat bu hareketler Türkçülüğü bir doktrin haline koymıya, ona bir devlet prensibi vermeye kadar gitmemiştir” (82). Çünkü şayet Osmanlı Devletinin Türkçülüğü bir devlet prensibi olarak kabul ettiğini farzederseniz hem saltanatın ve hem de hilâfetin bu vaziyette ortadan kalkması icabederdi. Nitekim Türkçüler bu neticeleri kabul etmiyorlar. Onların tesis ettikleri siyasi sistem muvacehesinde gerek hanedana ve gerekse hilâfete gerekli yer verilmiştir. “...İlâve edelim ki Osmanlı Devleti sasında dinî bir hanedan devleti olmuş ve böyle kalmıştır. Bu türlü devletler milliyet fikriyle asla barışmaz. Çünkü “...milliyet fikri ister istemez millî hâkimiyet fikriyle birleşmekte, millî iradenin teşkilâtlanmasından ibaret kalmaktadır. Dinî hanedan devletinde ise devlet ve hâkimiyet ilâhî iradenin yer yüzünde nev’i tecellisi telâkki edilmekte ve bu suretle iki fikir birbiriyle tezada girmektedir” (83). Buna rağmen muhakkak işaret edilmesi lâzım olan nokta Türkçülerin milliyetçiliğin doğuşunda ve gelişmesinde oynamış buldukları büyük roledir.

4. T U R A N C I L I K (84)

Türkçüler dünyadaki bütün Türklerin muhayyel bir Turan ülkesinde toplanmasını ihtiva eden bir sistem de ileri sürmüşlerdir. Türkçülerin gütmüş oldukları bu siyasete **T u r a n c ı l ı k** ismi verilir. Bu

(80) Başgil : a. g. m. s. 989.

(81) Vâkıa daha evvel fikir halinde (Doktrin değil) Ali Süavi tarafından samimi bir şekilde Türkçülük müdafaa edilmiştir. Bkz. Danişmend, İsmail Hami : Ali Süavinin Türkçülüğü. C. H. P. Genel sekreterliği Nesriyatından, İkinci bası. 1942.

(82) Başgil : a. g. m. s. 989.

(83) Başgil : a. g. m. s. 990.

(84) Gökalp, Ziya : Turan nedir? Yeni Mec. Sayı 31. Bu gün Avrupahlar Türk ülkesine (Türkiye) dedikleri gibi vaktiyle İranlılarda o zamanki Türk hartasına (Turan) namını verirlerdi. Eski ve yeni Türk vatanlarının bu iki ismi seçilen ecnebi olmakla beraber her ikisi de millî bir cevherden, yani (Türk) isminden iştirâk etmiştir. Eski İranlılar bu kelimenin menşeiini şöyle izah ederlerdi : İran esatirine göre Ferudun'un İrc, (Tur), Selim namlarında 3 oğlu varmış. İrcnden İranlılar, Turdan Turanlılar, Selimden de samiler türemiş. Tur kelimesi lâfzından anlaşılacağı veçhile Türk kelimesininin hâffleştirilmiş bir şek-

nunla kıt'alardaki bütün Türkler bir araya gelecek, birlik kuvvet doğuracağı için Türklük o günkü durumundan sıyrılarak tekrar eski itibarını kazanacaktır. Köprülüzade Mehmet Fuat bey M. Kohen'nin "Türkler bu muharebede ne kazanabilirler" isimli eserinin intişarı münasebetiyle gönderdiği mektupta bunu sarahaten beyan ediyordu: "...Rumeli'den Çin hudutlarına, Siberya içlerine kadar imtidad eden milyonlarca adam aynı kibleye müteveccih ve aynı lisan ile mütekellim oldukça Türk ittihadı fiilen mevcut demektir. Tarih ve lisâniyat ilimlerinin inkâr edilmez bir hakikat şeklinde meydana koyduğu bu asırdîde vahdet bugün maatteessüf gayri meşru bir haldedir. Türk fedakâr ve müttefikleri o gayri meşur vahdet hissini meş'ur bir hale getirdikleri zaman altın ırkımız (Kızı Elma) sını bulacak ve bütün islâm âlemi için yeni bir intibah ve teali devresi açılacaktır. Yalnız Türkler ve islâmlar değil, insanîyet mefkûresine inanan herkes bu asil gayeye hizmet etmek vazifesiyle mükelleftir" (85). "...Hind yolu elimizdedir. Fakat Çin yolu henüz esir... Ne vakit eskisi gibi Çin yoluna hâkim olursak Türk Milleti toplanmış ve dünyadaki hayatî ve mukaddes vazifesini ifaya başlamış sayılır" (85). Bu suretle Türkçülerin ileri sürdükleri; mazide yaşanmış, müstakbel bir Türk ittihadı fikrinden ibaret olmaktadır. Onlara göre bu ittihadın siyasî bir mahiyet taşıması ehemmiyetsizdir; Harsî bir birlik olması yeter (86). Hiç değilse bu onlar için yeter.

linden ibarettir. O halde Turan kelimesi eski zamanlarda bu günkü Türkiye tabirinin ifade ettiği manaya delâlet ediyordu. Yalnız şu fark var ki bu gün Türkiyede Türk kavminin yalnız küçük bir kısmı sakin olduğu halde o zamanki Turanda Türkler beraber bulunuyorlardı. Binaenaleyh Turan kelimesi bütün Türkleri cami olan büyük bir kavmi zümrenin ismidir. Turancılık ise bu cereyanın ismidir. Ancak Gökalp'in ifade ettiği Tur kelimesi Türk kelimesinin hafifletirilmiş şekli değildir. Çünkü bir telâkkiye göre; Türk kelimesi şark ve şimal Türklerinde Türük, Turuk suretinde söylenir ve kelimenin yani masdar olarak turmak - ayağa kalkmak, yukarı kalkmak manası vardır. Turmak şimdi durmak dediğimiz kelimenin eski şeklidir. Turgan - Turan da yüksekte olan yukarı kalkan demektir. Çinliler de zaten Türklere kendi dillerinde Dağlı, yüksek yerde oturan derlermiş. Toruk, Törük - Türk de o demektir. Farısların (u) yu uzatarak (Turan) dediği yüksekte duran manasında Turan = Duran kelimesi olsa gerektir.

(85) M. Kohen : a. g. e. s. 49-50-51.

(86) Gökalp : Türkçülüğün esasları. Bu gün harsça birleşmesi kolay olan Türkler, bilhassa oğuz Türkleri, yani türkmenlerdir. Türkiye Türkleri gibi Azerbaycan, İran ve Harzem ülkelerinin türkmenleri de oğuz oruğuna mensubturlar. Binaenaleyh Türkçülüğteki yakın mefkûremiz oğuz ittihadı, yahut Türkmen ittihadı olmalıdır..... Fakat bu günkü mefkûremiz oğuzların yalnız harsça birleşmesidir. Türkçülüğün yakın hedefi bu büyük kıt'ada yalnız bir tek harsın hâkim olmasıdır. s. 21-22.

“...Turan kelimesi, Turlar yani Türkler demek olduğu için münhasıran Türkleri ihtiva eden camiavî bir isimdir. O halde Turan kelimesini bütün Türk şubelerini ihtiva eden büyük Türkistana hasretmemiz lâzım gelir. Çünkü Türk kelimesi bugün yalnız Türkiye Türklerine verilen bir ünvan hükmüne gelmiştir. Türkiye'deki Türk harsına dahil olanlar tabîi yine bu ismi alacaklardır” (87).

Harsî Turan siyasi ittihada vasıl olmak için bir köprüdür. Zaten o zaman siyasi bir ittihat düşünülmeyle beraber bunun mevsimsiz düşeceği kabul ediliyordu. “Harsî Turan” tahakkuk ettikten sonra ihtimal ki “Siyasi Turan” da mümkün olacaktır. Fakat bu imkân ancak uzak bir istikbale aittir. Bu güzel hayali, bugün yalnız büyük ümitli şairler terennüm edebilirler.” (88). Dil kütleler üzerinde büyük psikolojik tesirler yapan ve hangi câmiaya mensup olursa olsun insanları birbirine yaklaştırmakta sihirli rolü olan bir vasitadır. İşte (Osmanlı lisanı bütün Selçuk lehçelerini beli ve temsil etmek hassasını haiz olduğundan) harsî bütün Selçuk Türkleri arasında kendiliğinden intişar ederek bu şubenin müsterek harsını teşkil etmektedir. Kendi kendine husule gelmekte olan bu hars ittihadı Turancılığa yani umum Türklerin hars ittihadına ümid kapısını açan büyük bir müjdedir” (89). O halde Osmanlı Türklüğü “...Türk tarihinin en eski devirlerine Turan ülkesinin en uzak köşelerine kadar” giderek “Türk medeniyetinin bütün hazinelerini” keşfetmek “ve bunlara istinaden gayet köklüve yüksek bir hars ibdama” (X) çalışmak zorundadır. Çünkü ancak bu takdirde Osmanlılar nâzım, pişava olma durumlarını muhafaza edeceklerdir, aksi halde ittihad inkisar ve tefrika olacaktır. Yani Asyaya, Asya Türklüğüne dönüş ve onlarla ilgilenmek (90) bunun topyekûn ifadesidir.

Böyle bir siyaset tarzı Osmanlı Türkleri için hayırlıdır da. Zira “ancak büyük kemiyete malik milletlerin yaşamak hakkını haiz olduğu bu asırda Türklerin ayrı harslar yaparak küçük milletlere ayrılmaları hepsi için tehlikelidir” (91). Buna rağmen “Türkler müteaddid devlet-

(87) Gökalp : a. g. e. s. 23.

(88) Gökalp : Turan nedir. zikredilmiştir. s. 82.

(89) Gökalp : a. g. m. s. 83.

(X) Gökalp : a. g. m. s. 83.

(90) Danışmend, İ. Hami. zikredilmiştir. s. 36. (İşte Asyayı vustada yalnız bir Hivehanlığı kalmıştı, Ana da Rusya asker gönderdi! Bizim dinimizden ve kaymimizden ve familyamızdan olan Türk müslümanlar acaba ne haldeler?.. Kimse işitmek istemiyor) Ali Süaviden naklen. (Ali Süavi ile metindeki fikirleri mukayese ediniz.)

ler halinde yaşadıkları halde, şayet hiç olmazsa hars bakımından müş-terek olmayı kabul ederlerse gene "tek bir millet olarak" kalabilmeleri mümkün olabilir. Bundan ise "bilhassa Osmanlı Türklüğünün" "son derece vâsi bir mikyasta müstefit olacağı âşikârdır (92).

Bundan başka Turancılık Türkçülüğü kuvvetlendiren, ona destek olan bir fikir inşasıdır. "100 milyon Türkün bir millet halinde birleşmesi, Türkçüler için en kuvvetli bir vecd menbaıdır. Turan mefkûresi olmasaydı Türkçülük bu kadar süratle intişar etmiyecekti". (93).

Nihayet Turancılık determinist bir telâkki tarzının mahsulü olmaktadır. Çünkü (...Mefkûre istikbalin halefidir. Dün Türkler için hayalî bir mefkûre halinde bulunan millî devlet, bugün Türkiye'de bir şen'iyet halini almıştır." "...Fakat ruhların büyük bir iştıyakla aradığı Kızılma şen'iyet sahasında değil, hayal sahasındadır. Türk köylüsü Kızılmayı tahayyül ederken, gözünün önüne eski Türk ilhanlıkları gelir. Filhakika Turan mefkûresi mazide bir hayal değil bir şen'iyetti. Milâttan 210 sene evvel, Kun hükümdarı Mete, Kunlar namı altında bütün Türkleri birleştirdiği zaman Turan mefkûresi bir şen'iyet haline girmişti. "...Turan, bütün Türklerin mazide ve belki de istikbalde bir şen'iyet olan vatanıdır" (94). Yani bu ifadeler arasında zaruri bir muayyeniyet var gibidir. Gerçi istikbal için belki kelimesi kullanılıyor. Fakat muharririn kastı, verdiği ve seçtiği misallerle açıkça meydana çıkmaktadır. Bu kast-ı mahsus ise fikrimizce burada bir determinizme işaretir. İleri sürülen sistem muvacehesindeki şartlar tahakkuk ettirilirse zorunlu münasebet tesirini gösterecek ve netice elde edilecektir. İşte bu esnada Turan hayal âleminden şen'iyet âlemine intikal edecektir. Haddizatında Gökalp'e göre "Turan hayalî bir vatan değildir, Asya'da birbirine bitişik olarak yayılmış olan Türk illeri Osmanlı Türkiye'nin sancağı altında toplanarak büyük bir hâkanlık teşkil edecekler, işte Turan bu büyük Türklüğün vatanıdır" "...Turan, Türk Milletinin vicdanından doğmuş içtimai "şen'iyete" müstenit bir mefkûredir. Bunu bir mevhum zannedenler vehim içinde yaşayanlardır. Mutasavver olan mukadderdir (95). Hususiyle şu son ibare bu görüşümüzü daha ziyade kuvvet-

(91) Gökalp : a. g. m. s. 84.

(92) Gökalp : a. g. m. s. 84.

(93) Gökalp : Türkçülüğün esasları. Zikredilmiştir. s. 23.

(94) Gökalp : a. g. m. s. 24.

(95) M. Kohen : Türkler bu Muharebede ne kazanabilirler? Zikredilmiştir. s. 62. Mutasavver olan mukadderdir sözü de Determinismenin açık bir belirtisidir. Zaten içtimai hadiselerde bir zorunlu münasebet görmek aşağı yukarı Türkçülerin ekserisinde görülmektedir.

lendirici mahiyettedir. İctimaî hâdiselerde determinizm değil İndeterminisme hâkimdir. İctimaî hâdiseler fertlerin hür ve keyfî iradelerine bir bakıma tabidir. Binaenaleyh tabiat hâdiselerinde olduğu gibi burada bir riyazi katiyet cereyan etmez. Böyle olduğu halde Gökalp mevzuubahis "mutasavver olan mukadderdir" ibaresiyle, ileri sürmüş olduğu Turancılık mefkûresine determinist bir veçhe vermiştir ki bunun da bize göre kabulü mümkün değildir.

Görülüyor ki Turancılık ileri sürülmekle devletin beşerî unsurunda bir değişiklik husule gelmekte ve ona bağlı bulunan fizikî unsur da değişmektedir. Yani bu fikri sistem muvacehesinde Turan (= Türk yurdu) fizikî unsur olmaktadır. Gaye, Osmanlı İmparatorluğunu içine düştüğü kötü durumdan kurtarmaktır. Ancak Türklerin bütün meskûn oldukları ülkeleri ele geçirmek mevzuubahs olmaktadır. Başka bir ifade ile Türklerin dünyadaki "hayatı" ve "mukaddes" vazifelerini ifa edebilmeleri için "esir" bulunan Çin yoluna hâkim olmaları lâzımdır (96). Halbuki Çin yolu üzerinde bulunan yerler başka hâkimiyet sahaları içinde bulunduğundan, zaten zayıf ve âciz kalmış bir imparatorluğun esash bir mücadeleye girişmesini icabettirecektir ki bu, dünyanın karışık ve buhranlı bir zamanında hiç de tecviz edilir bir vaziyet olamazdı. Nitekim yukarıda işaret edildiği veçhile, evvelâ teklif edilen bu halin gayriameli ve husulünün o zaman için imkânsız olduğu görülünce daha mantikî ve yumuşak bir şekil olan harsî Turan teklif edilmiştir.

Acaba Turan hayalî midir değil midir? Bu hususta itiraf edilmeli ki Gökalp tezada düşmüştür. Turancılık bahsinde tenkide değer noktalardan birisi de budur. Zira bir taraftan "Bu güzel hayali, bugün yalnız büyük ümitli şairler" in "terennüm" edeceği bildirilirken diğer yandan "Turan hayalî bir vatan değildir" denmiştir. Halbuki bir şey hem var hem yok olamaz. Turan ya hayalîdir veya değildir. Gökalp ise kâh hayalî demiş, kâh koyu bir müdafaa ile Turan'ın şen'iyet âleminde yer aldığını iddia ederek misaller göstermiştir. Bütün bu misaller tarihe mal olmuş misallerdir. Gerçi istikbal halin bir devamı, mazi ise halin bir başlangıcıdır. Fakat fikir umumiyetle istikbale müteveccihdir, yapılması istenen bir hareket tasarlanmaktadır. Şu halde bu nevi fikrin nası şen'iyet âleminde yer aldığı iddia edilebilir? Belki ona tıpatıp benziyen bir fikir mazide istikbale müteveccih olarak gerçekleşmiş olabilir. Ama hakikat olan fikrin başlangıçta hayal âleminde yer almasıdır. Zaten garpçuların tenkidleri de aşağı yukarı bu noktada toplanmıştır. Şu halde

(96) Köprülüzade Mehmet Fuata atfen Kohenin eseri s. 51. Zikredilmiştir.

zannımızca Turancılık bir hayal mahsulünden ibarettir. Hele yakın zamanın istikbalinde hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğuna göre.

Ve Türkçüler Turancılıkla mevcut Türklerin bir araya toplanmasını, münhasıran Türk olanların bir araya gelmesini ileri sürmüşlerdir. Bilhassa "ırkî Türkçülere göre millet, ırk demektir. Kavmî Türkçüler de milleti kavim zümresi ile karıştırırlar. Kavim aynı anadan aynı babadan üremiş içine hiç yabancı karışmamış kandaş bir zümre demektir" (97). Fakat Gökalp, bir milletin ileri sürülen şekilde hiçbir zaman saf bir şekilde kalamıyacağına işaret etmekten geri durmamıştır: "Cemiyetler kablettarih zamanlarda bile, kavmiyetçe halis değildir. Muharebelerde esir alma, kız kaçırma, mücrimlerin kendi cemiyetinden kaçarak başka bir cemiyete girmesi, izdivaçlar, muhaceretler, temsil ve temessül gibi hâdiseler daima birbirine karıştırılmıştır" (98). Makûl olan da budur. Salim bir mantığın varacağı netice milletin sırf ırka müstenid bulunmayışı keyfiyeti olmalıdır. "...Milliyette şecere aranmaz, yalnız terbiyenin ve mefkûrenin millî olması aranır. Zira ırkın içtimaî hasletlere hiç bir tesiri yoktur. Bunun aksini meslek ittihaz edersek, memleketimizdeki münevverlerin ve mücahidlerin bir çoğunu feda etmek lâzım gelecektir. Bu hal caiz olmadığından "Türküm" diyen her ferdi Türk tanıtmaktan, yalnız Türklüğe hıyaneti görülenler varsa cezalandırmaktan başka çare yoktur" (99). Bu bakımdan da Türkçülerin küçük bir kısmı tarafından kabul edilen ırka müstenit bir telâkki tarzını Gökalp reddetmiş ve bu mebhase sağlam bir esas koymuştur ki, bu da onun lehine olan noktalardan biridir.

Ancak bütün bunlara rağmen Turancılığın koyduğu bir hakikat vardır. Milletçe birleşme lüzumu ve Türklük mefhumunu inkişaf ettirmek, "Türk unsurunu devletin beşerî unsuru haline getirmek" arzu edilen siyasi sistem için başheca gaye idi.

5. T Ü R K Ç Ü L E R E G Ö R E M İ L L E T N E D İ R ?

Âmme hukuku Literatürünün en önemli terimlerinden biri olan Millet terimi üzerinde Türkçüler de tevakkuf etmişler, milletleri birbirinden ayıran vasıfları veya hiç değilse aynı millete mensup bulunanlarda olması gereken hususiyetleri münakaşa etmişlerdir. Şu halde millet nedir veya menfi bir noktai nazardan millet ne değildir?

(97) Gökalp : Türkçülüğün Esasları. Zikredilmiştir. s. 15, 16.

(98) Gökalp : Türkçülüğün Esasları. Zikredilmiştir. s. 16.

(99) Gökalp : a. g. e. s. 20.

A. Milleti ırkî bir kadro içinde mütalea edenlerin bu noktalarına zararlarını Türkçüler reddetmişlerdir. Evvelce zikredildiği gibi "...cemiyetler kabletarih zamanlarda bile ırkan zayıf, kavmiyetçe halis değildiler. Muharebelerde esir alma, temsil ve temessül, muhaceretler, kız alıp vermeler daima milletleri birbirine karıştırmıştır... Esasen içtimai hasletler uzvi verasetle intikâl etmediği, yalnız terbiye ile intikâl ettiği için, ırkların millî seciye noktai nazarından hiçbir rolü de yoktur (100).

B. Milleti sadece bir din birliği olarak ele almak imkânsızdır. Çünkü, diyor Ağaoglu Ahmet bey : "şu nazariye daha esassızdır. Zira müşahadatımız isbat ediyor ki aynı dine mensup olanlar başka başka milletler teşkil edebiliyorlar" (101). Fakat "...Milliyet diniyete mugayir, Türklük müslümanlığa muarız değildir... Müslümanlık başka, Türklük, Arablık, Kürdlük başkadır. Nasıl ki Hıristiyanlık başka, Fransızlık, Almanlık başkadır... din.. muhtelif milliyette bulunan cemiyetleri birbirine yaklaştırır. Lâkin milliyetlerin unsurları dinden ibaret değildir" (102). Bir ferdin bir millî câmiaya dahil olabilmesi veya hassaten bir kimsenin Türk olabilmesi için diğer unsurları da nefsinde cemeylemesi icap eder. Buna rağmen aynı dine mensubiyet bir millete dahil olmak için şart değildir.

C. Türkçüler Dil unsuruna, haddizatında tek başına mümeyyiz bir vasıf teşkil etmediği halde (103), büyük bir önem atfetmişlerdir. Türk Derneği Beyannamesine göre : "...insanların birbirini sevmesi, onların konuşup görüşmeleriyle artıp kökleşeceğinden bütün Osmanlı unsurlarını birbirlerine sağlam bir kardeşlik urganıyla bağlamak için ara-

(100) Gökalp : Millet nedir? Yeni Mec. Sayı 70. Hatta Yeni Hayatta (Ziya Gökalp İstanbul, Evkâfı İslâmiye Matbaası 1918. Naşiri Yeni Mecmua) Milleti ırka istinat ettiren görüşe karşı cephe alınmış ve bu reddolunmuştur : Sorma bana oymağımı boyumu... Beş bin yıldır millet gibi yaşamam, sorma bana ailemi, soyumu.. Soyum Türklük, soy büyüğüm Hünkârım... (Millet adlı şiirden)

Ağaoglu Ahmet: Millî Cereyan. Türk Yurdu Mec. cilt 8. Bazıları milliyeti ırkta aramışlardır. Şu nazariye bilhassa yarım asırdan evvel hâkimdi. Bilâhîre... İsbat edildiki ırk yalnız başına milliyet değildir... s. 2529-2530.

(101) Ağaoglu Ahmet : a. g. m. s. 2530.

(102) İsmail Hakkı : Milliyet ve Terbiye. (Konferans) Türk Yurdu 1334. c. 14, s. 90 Aynı fikir için BKZ. Köprülüzade Fuat : Türklük, İslâmlık, Osmanlılık, Zikredilmiştir. s. 699.

(103) Akbay, Dr. M. a. g. e. s. 225. Hiç şüphesiz, bir milletin azası ekseriya aynı dili konuşurlar. Fakat bunun istisnaları o kadar çokturki dil birliğini kıstas olarak kabul etmeye imkân bırakmaz. istisnalara bilhassa İsviçre, Fransa, Belçikayı misal olarak göstermek kabildir.

larında konuşmağa yarar vasıtanın birleştirilmiş olması yani müşterek kep ise de vücud-u mülk-ü osmaniyeenin ecza ve efradını birbirine yaklaştırıp birleştirmek hususunda en müessir bir kuvve-i lûsikiye olan Türkler meydana koydukları Osmanlı türkçesinin bütün Osmanlılar arasında konuşmağa ve müdavele-i efkâra vasıta olması lâzım geleceğini o anâsırın kâffesi tasdik ve itiraf ederler..." (104). "...lisanları ayrı, fakat gönülleri ve duyguları beraber olan Osmanlı unsurunun aynı maksad-ı mukaddes üzere yetiştirmek ve kâffesini —ana dillerinde serbest bırakmakla beraber— aynı lisan-ı millî ile, yani Türkçe ile müdavele-i efkâra sevk etmek lâzım gelir". (104). Ancak o zaman için şu hakikatin de gözden dūr tutulmaması icabederdi: Osmanlı İmparatorluğu muhtelif unsurların vücuda getirdiği bir halita idi (105). Ve Türk unsurundan gayri olanlar Türkçeyi değil umumiyetle kendi lisanlarını kullanmakta idiler. Bir yandan Balkanlardaki ihtilâl ve istiklâl fikirlerinin gelişmesi yüzünden tefrika arzusuyla yanıp tutuşan unsurlara, diğer taraftan kendi milliyetçilik fikirlerini savunan unsurlara Türkçeyi aşılacak güç ve imkânsızdı. Asıl ve mühim cihet "millî hislerin umumi ifadesi" olan lisanı yani Türkçeyi, Türklerde Türklük şuurunu uyandırmak için bir vasıta olarak ele almaktı. Nitekim Türkçüler de lisanı Türkçülük mesailerini bu noktaya teksif etmişlerdir. Umumi hatlarda ve esasta birleşmelerine rağmen ufak tefek noktalarda anlaşamamalarını tabîî karşılamak icap eder.

Şu halde görülüyor ki lisan yahut Türkçe ferdleri milliyet rabıtasına götüren veya onlara milliyet şuurunu aşıl原因an canlı bir vasıta dır. â kadar canlıdır ki "...Lisan milletin lâfızda ve mânada tecellisidir... Lisan bütün millî hislerin umumi ifadesi olmak itibariyle âdeta tebellür etmiş bir millettir..." (106).

Fakat bu unsurların yalnız başına hiç birisinden millet vücuda gelmez. "...Biz hislerimizle muayyen bir millete mensubuz, bütün duygularımız o milletle müşterektir." (107). Bu bir nevi birlikte yaşama arzusudur. "...Bir adam kanca müşterek olduğu insanlardan ziyade ter-

(104) Türk Derneği Beyannamesi. Türk Derneği. İstanbul 1327. s. 3-4.

(105) Ziya Gökalp bey Millet nedir? adlı makalesinde (zikredilmiştir) bu X hususunda işaret etmekten geri kalmıyor. Diyorki: (Millet... bir imparatorluk dahilinde müşterek bir siyasî hayat yaşayanların mecmuuda değildir. Meselâ eski osmanlı imparatorluğunun umum tebaasına osmanlı milleti namını verme hâta idi. Çünkü bu haritanın içinde muhtelif milletler vardı.)

(106) İsmail Hakkı a. g. m. s. 88.

(107) Gökalp : a. g. m. s. 53.

biyece ve mâderzad lisanca müsterek bulunduğu lisanlarla birlikte yaşamak ister. Çünkü insanî şahsiyetimiz bedenimizde değil, ruhumuzdadır" (108).

Böyle olunca bir ferd "bir fırkaya girer gibi sırf iradesiyle şu bir lisan bulunması iktiza eder. Gerçi millet-i Osmaniye; nasipleriyle, fezail-i kavmiyeleriyle bihakkın iftihar eden bir çok unsurlardan mürek yahut bu millete intisap edemez" (109). "...milliyet denilen şey istemekle yahut istememekle zuhur etmez... Her kavim canı istediği zaman millet olamayacağı gibi, her millet de tarihinden gelen ve taşan milliyetini akıl ve iradesiyle durduramaz" (110).

Köprülüzade Fuat bey'e göre ise : "kürreiarzın herhangi bir yerinde, müsterek lisana, müsterek tarihe, müsterek temâyülât ve hissiyata malik herhangi bir kitle mevcut ise, orada bir millet mevcut demektir" (x).

Daha ziyade milletin "Dil, Din, Irk gibi" mânevî unsurları üzerinde duran Türkçüler maddî unsurlara gereken alâkayı göstermemişlerdir. Gökalp'e göre "coğrafi zümre olma" kaidesi millet için gayrivarıddir (111). Ağaoğlu Ahmet bey ise : "Milliyetin esaslarını evvelâ lisan ve lisanın bütün tecelliyat-ı muhtelifesi —Edebiyat, Sanayi, Musiki ve ilh.— saniyen din ve dinin tecelliyat-ı muhtelifesi ve salisen ırkın bırakmış olduğu izler teşkil ederler. Şu üç avamilin imtizacındandır ki milliyet teessüs eder. Fakat Milliyet-Nationalité henüz Millet-Nation değildir... Milliyetten millet çıkması için ânasırın, zikrolunan ânasır teşkiliyle ahenkdar ve suurî bir surette imtizaç etmeleri lâzımdır" (112). Görüldüğü gibi burada da maddî unsurlar hiç kal'e dahi alınmamıştır.

İsmail Hakkı bey ise diğerlerini tamamlamaktadır: O milletlerin muayyen bir arazi üzerinde yaşama vâkiasına diğer bir ifadeyle beşerî coğrafyasına temas etmektedir: "...Her milletin kendisine mahsus mes-

(108) Gökalp : a. g. m. s. 53. Mamafih dedelerimin bir kürt yahut arab muhitinden geldiğini anlasaydım yine Türk olduğuma hüküm vermekte tereddüd etmiyecektim. Çünkü milletin yalnız terbiyeye istinad ettiğini de içtimaî tetkiklerimle anlamıştım. s. 54.

(109) Gökalp : a. g. m. s. 53.

(110) İsmail Hakkı : a. g. m. s. 89.

(X) Köprülüzade Mehmet Fuat : Türklük, İslâmlık, Osmanlılık. Zikredilmiştir. s. 693.

(111) Gökalp : a. g. m. s. 53.

(112) Ağaoğlu Ahmet: a.g.m. s. 2530. Aynı zamanda İslâm'da Dâvay-ı Miilliyet. Türk Yurdu. cilt 6. s. 2324.

kenleri, yolları, tarlaları, kıyafetleri... ve bunların toprak üzerine yayılmış bir nevi haritası vardır. Bu vaziyetlerin ve şekillerin mecmuu milletin coğrafyasıdır" (113).

O halde Türkçülerin Millet tarifini yaparken üzerinde durdukları unsurların tetkikatı itmam edilmemiş bir tetkikattır, denebilir. Mafih eksik bıraktıkları noktalar istisna edilse bile bilhassa müşterek ruh ve birlikte yaşama gibi çok kuvvetli unsurları millet tariflerine sokmuşlardır. Buradan çıkarılacak netice ise yurtseverlik duygusudur (114). Bu da hiç değilse gene lehlerine kaydedilecek noktalardan biri olarak sayılabilir. Netice itibariyle Millet Türkçülere göre irki değil; mânevi, mümteziç, müşterek bir kitle olmaktadır.

6. HALKÇILIK

Bu günkü modern hayatın ve gidişatın önemli bir cephesini teşkil eden Halkçılık problemi Türkçülere de mevzu olmuştur. Halk, devletin en mühim rüknü olan bu unsur, Türkçülerin başlıca ilham kaynağı idi. Ancak halk, onlara göre aynıyle Türk olan bir kitleyle mutabakat halindedir, yani halk = Türktür. Hattâ Ziya Gökalp bunu şöyle ifade ediyor :

**Bana yol gösteren benden olmalı,
Olamaz Türke baş Türküm demiyen.**

O halde bir bakıma halkın halk tarafından idaresi demek olan demokrasiye daha o zaman bir ehemmiyet atfedilmiş ve gerekli alâka gösterilmiş demektir. Bu ise zamanın cereyanları gözönünde tutulacak olursa çok mühimdir. Gerçi ikinci meşrutiyette sahte bir demokrasi sureta tesis edilmiş, halkla sözde meşgul olunmuştur. Çünkü bu meşrutî sistemde Halk bir kişinin keyif ve baskısından çıkarak bir zümre isatibdadı altına sokulmuş, yani aslında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Başka bir ifadeyle halk şahsî keyif ve arzuların bir vasıtası olmuştur. Bunun için Gökalp'in ideolojisi yeni hayatın bir müjdecisi olmuştur :

(113) İsmail Hakkı : a. g. m. s. 88.

(114) Gökalp : Yeni Hayatta Vatan adlı şiiriyle bu yurdseverlik duygusunu müşşahas bir şekilde canlandırmıştır : Vatan adlı şiirden bir parça :

**Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, âdet,; din birdir...
Mebusanı temiz, orada (Boşo) ların sözü yok;
Haddü dinde evlâdları seve seve can verir!
Ey Türk oğlu; işte senin orasıdır vatanım!**

Bunun gibi eski irfan çağında,
Okur yazarlardı halkın kiblesi
Yeni hayat dedi (Hayır mukteda
Halktır, (deha) ancak onun hamilesi...

Okumuşlar, bırakınız gururu
Milli harsı öğreniniz milletten...
O viedandır, sizse onun şuuru
Göksüz şuuru uzak değil cennetten...

Doğru sanat, doğru ahlâk, doğru din
Hep ondadır halk içine dalmız;
dahi gibi her hatadan pâk, emin
olmak için feyzi ondan almız...

Halk görüldüğü üzere bir miyar, bir kıstastır. Menba, menşe odur. Bir şey yapılmak istenildiği zaman ona başvurulmalıdır. Çünkü doğru olan, iyi olan, güzel olan odur. Gökâlp'e göre millet, halk tâbirleri birbirlerinin müteradifleridir, aynı mânada telâkki edilmişlerdir.

Bundan başka Halk, Millet veya Türkler Türklük vahdetini temsil eden unsurlardan biridir. Siyasi nizam için vücudu zaruri görülen müttehit kütle ancak bu kütle olabilirdi.

Netice itibariyle Halk verimli bir tarladır. Bu tarlaya atılacak tohumlar ve gösterilecek ihtimam münevverlerin vazifesidir (116). Onların çalışması sayesinde ki yeşerecek fidanlar istikbalin meyvelerini teşkil edecek. Türk milliyetçiliğinin tealisine hizmet edilmiş olacaktır.

Görüldüğü üzere Demokrasinin nazari esasları daha o zamanlar atılmış bulunuyordu.

7. DİĞER CEREYANLARLA MÜŞTEREK OLAN BİR NOKTA: HİLÂFET TELÂKKİSİ

İkinci Meşrutiyet içinde, Osmanlı İmparatorluğunu, gittikçe kötüleşen durumundan kurtarmak maksadiyle, ileri sürülen görüş tarzlarının müşterek oldukları nokta Hilâfet ve saltanat üzerinde ittifak etmiş olmaları keyfiyetidir. Ancak peşinen şunu da söylemek mümkündür ki bilhassa Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin başlamasından ve hızlanmasından sonra Türkçülerin bu telâkki tarzlarını yavaş yavaş

değiştirdikleri tesbit edilebilir. Bunu mazur görmek lâzımdır. Çünkü Anadolu hareketi, onların başlıca gayesi olan Türk birliğinin ilk belirtileri, doğan yeni güneşleridir. Artık ortada Birliğin, uhuvvetin canlı ve müshhas bir misali bulunurken yıllarca zararlarından başka bir faydası görülmiyen bir müesseseye atfınazar ederek müdafaaya kalkışmanın yersizliğini erken idrâk etmişlerdir.

Biraz evvel Türkçülerin hiç değilse Millî Mücadelenin başlangıcından evvel hilâfet ve saltanat telâkkisine, doktrinlerinde bir yer tefrik etmiş olduklarına işaret etmiştik. Şu halde acaba üzerinde bu kadar çok durulan kıt'alara şâmil, milyonlarca insan üzerinde hükmeden Hali fe yahut Hilâfet müessesesi nedir? veya başka bir ifadeyle Hilâfetin mahiyeti şer'iyesi nedir? İşte Türkçülerin Hilâfet telâkkilerine geçilmeden evvel, muhtasar da olsa, işaret edilmesi gerekli bir mesele budur :

Evveleminde "...Hilâfet meselesi dinî olmaktan ziyade dünyevi bir meseledir ve itikad meselelerinden değil (117), bilâkis âmmeye müteallik işlerden yani Âmme Hukuku içinde mütalâası gereken mevzulardan biridir. Hilâfet lûgat mânasında Halef olmak demektir. Halife de halef demektir. Halifeye İmam-ül-müslimin de diyorlar. Hilâfet için istihlâf tâbiri de kullanılıyor. Fakat bizi alâkadar eden mânasında "...Hilâfet, Hükümet demektir. Doğrudan doğruya millet işidir. Zamanın icabatına tâbidir" (118). Kur'anı Kerim'e bakılacak olursa "...şekli-i hilâfet hakkında yani islâm hilâfeti hakkında hiçbir âyet-i kerime yoktur. Kuran-ı Kerim emr-i hükümete yani idare-i memleket hususunda bize iki düstur gösteriyor. Biri bugün âlem-i medeniyette câri olan kaide-i meşverettir (119), diğeri ise "evveleminde itaat unsurudur... Allaha ve Peygambere ve sizin içinizden emir sahibi olanlara itaat ediniz... Bu da anarşiyi, hükümeteşizliği refi ve defi etmek içindir... Kuran-ı Kerimde

(115) Bu bakımdan Türkçüler modern millet tarifine yaklaşmışlardır.

(116) İsmail Hakkı : a. g. m. millet maddi ve mütebellir bir cisim değil manevî ve içtimaî bir varlıktır.. Bu varlığı kimse arayıp bulacağız?... Din, Ahlâk, Sanat... hususunda milletin yetiştirdiği en güzide fertleri kendimiz için rehber edinmeliyiz. Gökalp. Türkçülüğün esasları. Zikredilmiştir. Güzideler medeniyete maliktir. Halkda hars vardır. O halde güzidelerin halka doğru gitmesi şu iki maksad için olabilir: 1. Halkdan harsi bir terbiye almak için halka doğru gitmek. 2. Halka medeniyet götürmek için halka doğru gitmek. s. 37.

(117) Seyid Bey : Türkiye Büyük Millet Meclisinin 3 Mart 1340 tarihinde münakit ikinci içtimaında Hilâfetin mahiyeti şer'iyesi hakkında Adliye Vekili Seyid Bey tarafından irat olunan nutuk. Ankara T. B. M. M. Matbaası. s. 4.

(118) Seyyid Bey. a. g. e. s. 6.

“Halife” ve “İmam” tâbirleri vardır. Fakat bunlar Hazret-i Peygamber veyahut sonra gelecek olan Halifeler hakkında varid olmamıştır.” (119), Kuran-ı Kerim’de Davud’a dair bir âyet vardır. Bu âyete göre: “Yâ Davud biz seni yer yüzünde Halife yaptık. Binaenaleyh insanlar arasında adl ile hükümet...” (120). İşte bundan anlaşılır ki Hilâfetten maksad adaletin tehzii veya Halifenin âdil olmasıdır. Peygamberin bir hadis-i şerifine göre (121): “herhalde Hulefay-i Raşidinden sonrakiler için câri olsa gerek”: “Bundan sonra Hilâfet 30 senedir. Ondan sonra ısırıcı saltanata (122) münkalib olur”.

Ehl-i sünnette dahil bulunan Hanafi, Şafii Maliki ve Hanbeli mezheplerinden Maliki, Şafii, Hanbeli mezhepleri Hilâfetin şartlarından daha ağır takyidat vazettikleri halde, Hanefiler “daha müsamahakâr” davranıyorlar. Meselâ: Birinci gurubu teşkil edenler “Halife olacak zatın müçtehit derecesinde âlim olmasını, tam bir adaletle muttasıf bulunmasını ve herhalde “Kureş” den olmasını şart ederler” (123). Bu hususta daha müsamahakâr hareket eden ikincilere nazaran meselâ Halifenin müçtehit olması şart değildir. Âlim olması kâfidir, diyorlar” (124).

İslâm mezheplerini tetkik eden âlimler ve bilhassa ehli-sünnet üleması Hilâfeti ikili bir tasnife tâbi tutuyorlar (125).

Bunlara göre Hilâfet:

1. Hilâfet-i hakikiye (126).
2. Hilâfet-i sûriye. (sûri olan Hilâfet) veya Hilâfet-i hükmiye.

Hilâfet-i Hakikiye, “şariat-i lâzimesini câmi ve milletin intihap ve biatiyle hasıl olan Hilâfettir”. Ancak tarfteki şariat-ı lâzime ibaresi umumî ve nâmahdud olan bir ibare olduğu için, bunların ayrıca tâdad

(119) Seyyid Bey. a. g. e. s. 6-7.

(120) Yazır, M. Hamdi: Hak Dini Kuran Dili. Yeni Mealli Türkçe Tefsir. c. 5. s. 4088, (Ya Davut: muhakkak ki biz seni arzda bir hâlife kıldık, imdi Hasarasında hal ile hükmet de keyfe hevaya tabi olma ki seni Allah yolundan sepiptmasın.)

(121) Seyyid Bey: a. g. e. s. 14.

(122) Isırıcı saltanattan maksad saltanat zulmetidir.

(123) Sayyid Bey: a. g. e. s. 16.

(124) Seyyid Bey: a. g. e. s. 16.

(125) Seyyid Bey: a. g. e. s. 16-17.

(126) Seyid Bey: a. g. e. s. 16 “Hanefi ulemasının en büyük muhakkiklerinden olan ve bugün dahi eserleri bütün alem-i islâmda tedris edilmekte olan SADRÜL-ŞERİA’nın (TAADÜLÜLULÜM) nam kitabı... Bu Hilâfet-i Hakikiye “Hilâfet-i Nebevüt ıtlak” ediyor.

ve tasrihi zarureti 10 şartı vücuda getirmiştir (127). (Aşağıya bakınız). Asıl Hilâfet Hülefay-i Raşidin'e münhasırdır.

Hilâfet-i Sûri'ye gelince : "Bu sureten ve zahiren Hilâfet şeklinde ise de hakikatte Hilâfet değildir. Belki Melik ve saltanattan, tegallüb ve tasalluttan ibarettir. Padişahlıktır. Bu ya şeriat-i Hilâfeti cami olmamak veyahut kahır ve istilâ cebir ve tegallüb tarikiyle istihsal olunmakla olur" (128).

Çok umumi bir tarzda ifade edilen Hilâfet hakkındaki bu fikirlerden çıkarılacak netice Osmanlı sultanlarının sahip oldukları Hilâfetin sûri olduğunu, zahiri bulunduğunu meydana koymaktadır. Nitekim Osmanlı sultanlarının sahip oldukları Halifelik ünvanı 1517 senesinde Yavuz Sultan Selim tarafından Kahire yakınında yapılan Ridaniye meydan muharebesinden sonra Memlûklardan ilk defa olarak ihraz edilmiş, bundan sonra ananevi bir tarzda babadan oğula teselsül etmiştir. Halife islâm câmiasının en büyük reisi ve hâmisî olarak addedildiğinden ve iktidarının çok kuvvetli olduğu düşünülerek, inhitata doğru sürüklenen bir imparatorlukta ittihadın yeniden vücut bulmasına yardım edecek bir vasıta olarak, kendisine kurtarıcı doktrinler tarafından büyük bir kıymet ve ehemmiyet atfedilmiştir... İşte Türkçüler de Hilâfet müessesesine bu cepheden bakmışlardır. Yani müslüman Türk ittihadı yönünden. Öyleyse Türkçülerin başlangıçta kabul etmiş oldukları Halifelîğe sonradan reaksiyon göstermelerini ve fikirlerini de tadil etmiş olduklarını nazara alarak mevzuu 2 bölüme ayırmak icap edecektir:

a. Türkçülerin diğer cereyanlarla müşterek oldukları Hilâfet telâkki-si. b. Türkçülerin Hilâfete karşı gösterdikleri reaksiyon.

A. TÜRKCÜLERİN HİLÂFET TELÂKKİSİ

Burada başlıca Türkçülerin Hilâfet hakkındaki düşüncelerine işaret edilecektir :

(127) Seyid Bey : a.g.e. s. 17. "Hilâfet-i Hakikiyenin şartlarına gelince bunlar 10 kadar şeriatından ibarettir ki şunlardır : 1. Müslüman olmak, 2. Hür olmak; 3. Akil ve balığ olmak; 4. Erkek olmak; 5. Selâmet-i Havas ve âzaya malik bulunmak; 6. Umur-u memleket ve mesalihi milleti temsiyette rey ve tedbir ve hüsn-ü siyaset sahibi olmak ve aynı zamanda halk üzerinde nüfuz ve kudrete malik olmak, Kureyş'den olmak". Bunlardan başka Hilâfetin şartlarından biri olarak ileri sürülen ilim şartında müçtehitler arasında ihtilâf vardır.

(128) Seyid Bey : a.g.e. s. 19, 20, 21.

Ezcümle Ziya Gökalp Yeni Hayatta “İslâm İttihadı” ile “Halife ve Müftü” ünvanlı şiirleriyle bu telâkki tarzını benimsemiştir.

İslâm İttihadı'ndan :

**Bütün islâm bir devlet, Halifedir Hâkani,
Her müstakil hükümdar ona tâbi bir Hân'dır.
Hem hükümde hep islâm sultanların sultanı
Hem fülde Türkiye ülkesinde sultandır.**

Halife ve Müftü'den :

**İki şey var mukaddes : Biri devlet, biri din;
Devlet onun başında ancak Halifemiz var,
ki bir Müftü değil o, bir Emir-ül-müminin;
Fetvaları o vermez, kanunları o yapar.**

Görülüyor ki Gökalp başlangıçta Doktrinde tesis etmeyi arzu eylediği siyasi sistem içerisinde Hilâfeti de ithal etmiştir. Ancak bu telâkkisinde yalnız kalmamıştır. Köprülüzade Mehmet Fuat bey de bu telâkkiye temayül göstermiştir : “Türklük, İslâmlık, Osmanlılık” ünvanlı makalesinde (129) “Osmanlı Devleti her şeyden evvel bir Türk ve islâm saltanatıdır. Kuvvei merkezîyeyi iptida Türklük ve ona pek merbut halde islâmlık teşkil eder” (s. 697). “...Osmanlı Devleti sıfat-ı Hilâfeti de câmi olmak itibariyle hudutlarımız haricindeki islâmlarla aramızda pek kavi ve samimi bir uhuvvet-i diniye cayıgirdir. Fakat Türk milliyetperverlerinin evvelâ düşündükleri bittabi Osmanlı islâmlarıdır. Menafiimizin iştiraki, hissiyat-ı diniyemizin vahdet hasebiyle Türk kavmiyle sair akvam-ı islâmiye arasında bade-i nifak ve tefrika olabilecek hiçbir şey yoktur. Heyet-i hazıra-i siyasiyemizin teali ve terakkisi hususunda ruhi zemindeki bütün müslümanlar aynı hisle mütehassisdirlir...”.

Gene bu meyanda Hilâfet telâkkisine mütemayil Türkçüler arasında Ahmet Ağaoğlu (130), İsmail Hakkı (131), M. Zekeriya (132) da sayılabilir.

B. T Ü R K Ç Ü L E R İ N H İ L Â F E T E K A R Ş I G Ö S T E R D İ K L E R İ R E A K S İ Y O N

Türkçülerin başlangıçta Hilâfeti tabii bir müessese olarak arzu eyledikleri siyasi sisteme ithal edişlerine işaret eylemiş ve fakat millî

(129) Köprülüzade Mehmet Fuat : Türklük, İslâmlık, Osmanlılık. zikredilmiştir. Türk yurdu Mec. C. 4.

(130) Ahmet Ağayef : İslâmda Dâvay-ı Milliyet. Türk Yurdu 1329. c. 6. s. 1388.

(131) İsmail Hakkı : Milliyet ve Terbiye. Türk Yurdu. 1334. c. 14 s. 86-94.

(132) M. Zekeriya : Fert ve Cemiyet. Bilgi Mec. 1329. c. I. s. 587.

hareketlerin hüdusundan sonra bu telâkki tarzlarını tâdile çalıştıklarını da belirtmişti.

Acaba niçin eski fikirlerinde ısrar etmemişlerdir? Bunun cevabını, tamamiyle Anadolu hareketlerinde bulmak kabildir. Çünkü Anadolu hareketleri Türklük şuurunun uyanmaya başladığını gösteren ilk çalışmalardır. İşte Türkçüler bu devrede tamamen bu sihirli hareketin tesiri altında kalarak Hilâfeti redde hazırlanan bir muhitin içinde Doktrinlerini tâdile çalışmışlardır. Ancak bu birdenbire olmamıştır. Ret fikrinin olgunlaşması uzunca bir mücadele ve tekâmül ile iktisap edilmiştir. Bu tekâmül ve mücadele aynıyle Millî Mücadele ile mutabakat halindedir. Bilindiği gibi büyük zaferin kazanılmasından sonra evvelâ Hilâfet ve saltanatın birbirinden tefriki kabul edilmiş, bir müddet sonra her ikisi birden ilga edilmiştir.

Hilâfet ve saltanatın birbirinden tefriki meselesini ele alan Ağa-oğlu Ahmet bey bir yazısında (133), son padişahın ecnebilerle teşriki mesai ederek, millî kuvvetlere karşı cephe almasını tenkid ediyor ve di-yordu ki: "...Bugün makam-ı saltanatı, makam-ı Hilâfetten tefrik ederek birincisini mukadderat-ı milliye üzerine vaziyet ederek hâkimiyet-i milliyenin yegâne mümessili olan Büyük Millet Meclisine devr ve ikincisinin de devr-i saadet ve anane ve teamülünü ihyaen mezkûr Meclisin lâyıf evlâdını intihap şartıyla Âli Osmanda kalması bu ameliyenin ilk mühim hatvesidir... Yalnız şurasını kaydedelim ki Anadolu harekâtı bu ameliye ile inkışafının en mühim ve canlı devresine dahil olmuş bulundu".

Bu suretle Türkçüler Millî Mücadele ruhunun akışına kapılarak Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan da sonra tamamiyle muzır tesir ve neticeleri görülen bu müesseseleri red ve inkâr etmişlerdir. Bu ise millî devlet anlayışının, görüşünün tabii bir neticesi sayılmak iktiza eder. Aksi halde canlı ve dinamik olan bir ruhun yanında köhne ve yıpranmış bir ruh tesbit edilseydi bugünkü rejimimiz sallantıda kalırdı. İşte bu da Büyük Atatürk'ün uzağı gören ve evvelden tedbir almasını gösteren hareketleriyle önlenmiş ve onun direktifleri ve hareketleri da-ima göz önünde tutulması gereken bir prensib halinde, bir rehber ve ilham kaynağı telâkki edilmişlerdir.

(133) Ağa-oğlu Ahmet bey : Padişahlığın Türkiyenin başına getirdiği felâketler. Hilâfet ve Millî Hâkimiyet. Ankara 1339.

Türk Yurdu Mec. c. 4

III. KISIM

MEVZUUN UMUMİ TENKİDİ VE NETİCE

Yukardanberi izahına çalıştığımız bu kurtarıcı fikri muhakkakki tam ve mükemmel bir fikir olarak ele almak ve müdafaaya kalkışmak doğru olmaz. Onun da hatalı tarafları vardır. Ancak ortaya koyduğu hakikat ona diğer cereyanlardan daha ziyade bağlanmayı mümkün kılmıştır. Bu hakikat Türklük şuurunun kuvvetlendirilmesidir. Bu ise bugünkü Devletimizin oluşu bakımından çok kıymetlidir. Millî câmiamıza dahil bir ferдин bu gün Türküm diyebilmesi o zaman bu uğurda sarfedilmiş emeklerin bir eseri sayılmak iktiza eder. Realiteyle bu kadar intibak halinde olan, hatta daha ileri gidelim hedefine ulaşmış denebilecek bir cereyanı diğerlerinden ayırmak, ona daha ziyade bir kıymet atfetmek mantıktır. İşte Türkçülük cereyanının diğer cereyanlar karşısında muvaffak oluşunu bu noktada aramak iktiza eder. Yani diğerleri şekle hitab ettikleri halde bunlar ruha, milletin ruhuna hitab ettikleri halde bunlar ruha, milletin ruhuna hitabetmişlerdir.

Buna rağmen işaret ettiğimiz gibi bu cereyanın tenkide maruz kalan tarafları yok değildir :

1. Türkçülük Müessese nazariyesinin ışığı altında tetkik edildiği için, herbiri ayrı ayrı müessese olabilecek vüs'atte fikirleri bir formüle Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak formülüne irca eden telâkki tarzı ilk nazarda tenkid konusu olabilir. Zira m ü e s s e l e ş e c e k F i k i r a n c a k b i r t a n e d i r .

2. Bundan başka Türkçüler diğer cereyanların esas umdeleri olan islâmlaşma ve Garblılaşmayı kendi doktrinlerine eklemişler, garb ile şarkı birleştiren bir köprü durumunu iktisap etmişlerdir. Daha ziyade politik bir mülâhazanın neticesi olan bu icraatlerinde tezdad halinde olan bu iki âlemi iyi telif edemediklerinden aksaklıklar hasıl olmuştur. Hususiyle sonradan red etmelerine rağmen başlangıçta düşündükleri siyasi sistemde devleti dinî bir esasa istinad ettirmeleri keyfiyatı ileri sürülebilir. Muhterem Ord. Prof. Başgilin işaret ettikleri gibi millet fikri ister istemez millî hakimiyet fikriyle birleşmekte Devlet millî iradenin teşkilâtlanmasından ibaret olmaktadır. Dinî hanedan Devletinde ise Devlet ve Hakimiyet ilâhi iradenin yeryüzünde nevi tecellisi telâkki edilmekte ve bu suretle iki fikir birbiriyle tezada girmektedir. Türkçüler görüldüğü gibi bir taraftan millî bir devlet kurmak isterken devletin başında dinî bir Hanedan tasavvur etmişlerdir.

3. Sonra Turan Mefkûresini de çok vakitsiz bir zamanda ortaya atmışlardır. Dünyanın çok karışık bir anında, imparatorluk toprakları parçalanırken yurt parçaları birer birer elden çıkarken E m p e r y a - l i s t bir takım hülyalar kurulmuş sanki hakiki bir Turan vatani varmış gibi nazari amelî bir takım mütelâalar yürütülmüştür. Fikir, Türkleri bir yurt içinde toplamaktı. Bu ise bilhassa arzu ettikleri Türk ittihadının tatbikatı bakımından doğru olabilirdi ve şüphesiz bu fikirlerini ileri sürerken de samimi idiler. Ancak başka hâkimiyet sahalarına, İmparatorluğun zayıf bir zamanda göz dikmeleri hatalıdır. Bu husus daha o zaman bir çok Türk aydınları tarafından şiddetli târizlere uğramış ve Türkçülere bu fikri ileri sürdükleri için epey hücum edenler olmuştur.

4. Bundan başka Türkçüler Turan mefkûresine Determinist bir veçhe vermişlerdir. Bilhassa "Mutasavver olan mukadderdir" sözleri bu düşüncesinin tipik ve orijinal bir misali olarak ele alınabilir. İctimai hâdiselerde zorunlu bir münasebet aramak ve katiyet bulmak hatalıdır. İctimai hâdiseler tabiat hâdisesi değildirler ki, tabiat hâdiselerindeki otomatizm onlarda da câri olsun. İctimaî hâdiselerin tabiat hâdiselerine nazaran bir ruh tarafı, bir psikolojik hâleti vardır. İşte bu psikolojik hâlettir ki, ictimaî hâdiseleri değiştirir, hâdiseleri oynak yapar. İctimaî hâdiselere Indeterminisme hâkimdir ve Turan mefkûresi ise aslında ictimaî bir düşünce olduğu halde ona deterministe bir veçhe verildiği için tenkid konusu olmuştur.

5. Nihayet lehlerine ileri sürülecek bir nokta ve ehemmiyetli bir nokta var. Bu da hakikaten Türklük şuurunu uyan dırdıkları ve Türk milliyetçiliğinin gelişmesine çok büyük yardımları olduğu keyfiyettir. Bu sahadaki çalışmaları ise onlara Âmme Hukukunun en mühim terimlerinden biri olan Millet terimi üzerine de kuvvetli bir tarif vazetmek ve modern Millet tarifine yaklaşmak fırsatını vermiştir.

Her şeye rağmen Türkçülük cereyanı hakiki bir kurtarıcı Doktrindir. Yalnız nazariyatta kalmıyan, pratikte de gerçekleşen bir Doktrin. Bu cazip fikir, Türklük şuurunun kuvvetlendirilmesi ve yükseltmesi bugünkü Devletimizin esas ruhunu, nüvesini teşkil ediyor.

(1) Başgil, Dr. A. F. Türk Milliyetçiliğinin doğuşu, gayesi ve vasıfları. zikredilmiştir. s. 990.

BİBLİYOGRAFYA

1. Dr. Abdullah Cevdet Uyanınız, Uyanımız, 2. tabı. Mısır. İttihat-ı İçtihat Matbaası. 1908.
2. Ağaoğlu Ahmet bey İslâmda Dâvayı Milliyet. Türk Yurdu Mec. 1329, c. 6, s. 1388.
3. " " " Millî Cereyan. Türk Yurdu. 1331 c. 8. s. 2530.
4. " " " Padışahlığın Türkiyenin başına getirdiği felâketler. Hilâfet ve Millî Hâkimiyet - Ankara 1339.
5. Akbay, Dr. Muvaffak. Umumi Âmme Hukuku Dersleri. c. I. Ankara. 1948.
6. Akçoraoğlu Yusuf Türklük. Salnamei Servetifünun 1328. s. 190. c. 8.
7. Akder, Dr. Necati Ziya Gökalp, âlim ve idealist şahsiyeti. A. Ü. Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Mec. c. 3. sayı 2.
8. A. Nüzhet Ziya Gökalpın Hayatı ve Malta Mektupları. İstanbul 1931.
9. A. Süleyman İslâmiyet ve Türklük Sebilürreşat Mec. 191-9. 1238.
10. Başgil, Dr. A. Fuat. Türk Milliyetçiliği Doğuşu, mânası, gayesi ve vasıfları. İkinci Türk Tarih Kongresi zaıtları. Tebliğ.
11. Celâl Nuri 1327 senesinde Selânik'te münakit İttihat ve Terakki kongresinde Celâl Nuri bey tarafından takdim kılınan muhtıradır. İstanbul 1327.
12. Danışmend, İ. Hami Ali Süvainin Türkçülüğü. C.H.P. Genel Sekreterliği Neşriyatından. İkinci bası. 1942.
13. Duru, Kâzım Nami Ziya Gökalpten seçme yazılar. Yeni Kültür Neşriyatı No. 1. İstanbul 1940.
14. Gökalp, Ziya Eski Türkçülük, Yeni Türkçülük. Yeni Mec. c. 1. sayı 42.
15. " " Halifenin vazifeleri. Küçük Mec. yıl 1, sayı-26.

16.	"	"	Halkçılık. Yeni Mec. c. 2. s. 102 den.
17.	"	"	Hars ve ırk. Yeni Mec. sayı 62.
18.	"	"	Hars ve Medeniyet. Yeni Mec. sayı 60.
19.	"	"	Hilâfetin hakiki mahiyeti. Küçük Mec. yıl I. sayı 24.
20.	"	"	Hilâfetin istiklâli. Küçük Mec. yıl I. sayı 25.
21.	"	"	Maarif ve Hars. Yeni Mec. sayı 52.
22.	"	"	Mefkûre. Küçük Mec. yıl I, sayı 8.
23.	"	"	Millet nedir? Yeni Mec. sayı 70.
24.	"	"	Millet nedir? Millî iktisad neden ibarettir? İktisadiyat Mec. sayı I.
25.	"	"	Milliyetçilik ve cemaatçilik. Yeni Mec. yıl 1, s. 37.
26.	"	"	Rusyadaki Türkler ne yapmalı? İstanbul 1913.
27.	"	"	Turan nedir? Yeni Mec. sayı 31.
28.	"	"	Türkçülüğün esasları. Kitab sevenler Kurumu. İlmî Türkçülük yayımı. İstanbul t.z
29.	"	"	Türkçülük nasıl doğdu? Yeni Mec. sayı 40.
30.	"	"	Türkçülük nedir? Yeni Mec. 29.
31.	Türkçülük		Türkçülük ve Türkiyecilik. Yeni Mec. sayı 51.
32.	"		Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Türk yurdu Mecmuası. 3. cild ve devamında tefrika halinde intişar etmiştir.
33.	"		Türk Milleti ve Turan. Türk Yurdu c. 6.
34.	"		Yeni Hayat. İstanbul Evkafı islâmiye matbaası. 1918. Nâşiri: Yeni Mecmua.
35.	H. Ş.		Türk Milliyeti, Türk Yurdu. Türk Yurdu. c. 4.
36.	İsmail Gaspirenski		Türklük, Osmanlılık. Türk Yurdu c. 6. s. 2290.
37.	İsmail Hakkı		Milliyet ve Terbiye. Konferans. Türk Yurdu Mec. 1334. c. 14. s. 86.

38. Köprülüzade M. Fuat Türklük, İslâmlık, Osmanlılık. Türk Yurdu. c. 4. s. 692.
39. Kuran, Ahmet Bedevi İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler. İstanbul 1945.
40. Manastırlı Rizbof Türkiye nasıl teceddüd edebilir? —Ahmet Rıza beye açık mektup— Dersaadet 1325.
41. M. Kohen Türkler bu Muharebede ne kazanabilirler? Çıkararı Türk Yurdu Kütüphanesi. İstanbul 1330.
42. M. Zekeriya Fert ve cemiyet - Mütefekkir zümrenin cemiyetteki rolü. Bilgi Mec. 1329. c. 1.
43. " " Yeni Hayat ve Ziya Gökalp bey. Türk Yurdu 13.
44. Okandan, Dr. R. Galip Umumi Âme Hukukumuzun ana hatları. İstanbul 1948.
45. Ömer Seyfettin Yarınki Turan Devleti. İstanbul 1330.
46. " " Türkçüler ve Muharebe. Akşam Gazetesi 20 Teşrinievvel 1334.
47. Seyit Bey Türkiye Büyük Millet Meclisinin 3 Mart 1340 tarihinde münakid ikinci içtimasında Hilâfetin mahiyeti seriyesi hakkında Adliye Vekili Seyit bey tarafından irad olunan nutuk. Ankara T.B.M.M. matbaası.
48. T. İ. Türkler içinde millî hareket. Türk Yurdu. c. 6.
49. Tunaya, Dr. T. Z. Müessese Teorisinde Fikir, şahıs, kuvvet unsurları arasındaki münasebetler ve işleme ameliyesi. İ.H.F. Mec. c. XII. sayı 4.
50. " " Âme hukukumuz bakımından İkinci Meşrutiyetin siyasi tefekküründe Garpçılık cereyanı. Ayırması.
51. " " Müessese Teorisinde Fikir Unsuru. İ.H.F. Mec. c. 13. s. 555.
52. " " Müessese Teorisinde Fikir Unsuru ve bazı hususiyetleri. İ.H.F. Mec. c. 12. s. 546.
53. " " Türk Derneği Beyannamesi. Türk Derneği Mec. İstanbul 1327.
54. Yazır, M. Hamdi Hak Dini Kuran Dili. Yeni Mealli Türkçe Tefsir. c. 5.

K I S A L T M A L A R

a.g.	Adı geçen
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
bkz.	Bakınız
c	Cilt
İ.H.F.	İstanbul Hukuk Fakültesi
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
Mec.	Mecmua.
s.	Sahife.